

VII. ULUSLARARASI MATÜRÎDÎLİK SEMPOZYUMU
21. Yüzyıl Türk Dünyası İdeallerinin İnşasında Hanefî-Mâtürîdî
Paradigma
(21-22 Kasım 2025 – Konya/TÜRKİYE)

BİLDİRİ ÖZETLERİ KİTABI

VII. INTERNATIONAL MATURIDISM SYMPOSIUM
The Hanafi-Maturidi Paradigm in The Construction of 21st-Century
Turkish World Ideals
(21-22 November 2025 – Konya/TÜRKİYE)

BOOK OF ABSTRACTS

الندوة الماتريدية الدولية السابعة
-النموذج الحنفي – الماتريدي في بناء المثل العليا للعالم التركي في القرن الحادي والعشرين-
(نوفمبر 2025 – قونية/تركيا 21-22)

كتاب الملخصات

Editörler
Muhammed Ali Deniz - Osman Arabacı

VII. ULUSLARARASI
MATÜRİDİLİK SEMPOZYUMU

21. YÜZYIL TÜRK DÜNYASI
İDEALLERİNİN İNŞASINDA
HANEFÎ-MÂTÜRÎDÎ PARADİGMA
BİLDİRİ ÖZETLERİ KİTABI

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İMAM MÂTÜRÎDÎ UYGULAMA
VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

Bu eserde yer alan bildiri özetleri, 21-22 Kasım 2025 tarihlerinde Konya Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ev sahipliğinde gerçekleştirilen “21. Yüzyıl Türk Dünyası İdeallerinin İnşasında Hanefî-Mâtürîdî Paradigma” konulu VII. Uluslararası Mâtürîdî Sempozyumu’nda sunulmuş bildirilere aittir. Yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Eserin tüm yayın hakları saklıdır. Eleştirel makale, kitap ve dergilerde yapılacak kısa alıntılar dışında kitabın bir kısmı veya tamamı, yayıncının izni olmadan yayımlanamaz.

“Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından 25702013 numaralı proje ile desteklenmiştir.”

Sempozyum Yeri ve Tarihi:

21-22 Kasım 2025 Konya/TÜRKİYE

Sempozyum Düzenleme Kurulu

Doç. Dr. Ömer Faruk AKPINAR
Dr. Komiljon SHERMUKHAMEDOV
Prof. Dr. Jamoliddin KARIMOV
Doç. Dr. Timur KOZUKULOV
Doç. Dr. Muhammet Raşit AKPINAR
Doç. Dr. Aziz TADJIYEV
Öğr. Gör. Dr. Muhammet Seyyit BALABAN
Dr. Inam UL HAQ
Dr. İbrahim Ali Abdalla OSMAN
Dr. Zafar FAHRIDDINOV
Arş. Gör. Osman ARABACI
Arş. Gör. Muhammed Ali DENİZ

Editörler: Osman ARABACI

Muhammed Ali DENİZ

ADA YAYINCILIK

AKADEMİK YAYINCILIK

Mustafa Alkan

SERTİFİKA NO 44004

E-BOOK ISBN: '978-605-80626-6-5'

İrtibat ve Yazışma Adresi:

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Alaaddin Keykubat Kampüsü, Selçuklu /
Konya

Tel: 0 (332) 241 00 41

maturidisempozyumu.selcuk.edu.tr

İÇİNDEKİLER

TAKDİM

Doç. Dr. Ömer Faruk AKPINAR..... 6

EL-MÂTURÎDÎ'NİN ŞER'ÎLİK ANLAYIŞI

Prof. Dr. Talip TÜRÇAN 7

HANEFÎ FAKİHLERİNDEN AHMED B. MUSA KEŞŞÎ VE NEVAZİL İLMİNE KATKILARI

Dr. Abdulmalik TUYCHİBAEV 8

YENİ ÖZBEKİSTAN'DA İMAM MÂTURÎDÎ MİRASI

Dr. Komiljon SHERMUXAMEDOV 9

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA FARKLI KİMLİKLERİN BULUŞMA NOKTASI: MÂTÜRÎDİLİK

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Büşra ÖZDEMİR 10

FARKLI COĞRAFYA AYNİ YORUM: MEMLÜK DÖNEMİ HANEFÎ LİTERATÜRÜNDE MARİFETULLAHIN VÜCÛBU -MENÂR'UL ENVÂR ŞERHLERİ-

Dr. Fatıma Sümeyye KILAÇ 11

GÜNÜMÜZ TEFSİR FAALİYETLERİNE YÖN VEREN BİR BAKIŞ AÇISI: MÂTURÎDÎ'YE GÖRE KUR'AN YORUMLARINDA KESİN OLMAYAN GÖRÜŞ VE GEREKSİZ BİLGİ

Doç. Dr. Süleyman NAROL..... 12

MÂTURÎDÎ'NİN ŞÂZ KIRAATLARA YAKLAŞIMI: TE'VÎLÂTÜ'L-KUR'ÂN ÖZELİNDE

Dr. Süleyman KILIÇ 13

SUFÎ ALLAHYAR'IN "SABOT AL-AJİZİN" ESERİNDE MATURÎDÎ DOKTRİNİNİN YANSIMASI

Dr. Oybek SOTVOLDİYEY 14

مَنْهَجُ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فِي الْفِكْرِ الْمَاتَرِيدِيِّ؛ وَدَوْرُهُ فِي مُوَاجَهَةِ الْمَشَاكِلِ الْمُعَاصِرَةِ

Dr. Öğr. Üyesi. Kemel FETTUH 15

استخدام الحديث في مؤلفات عمر ناصوحي بِلْمَن الفقهية والكلامية في إطار التراث الفكري الحنفي
الماتريدي

Doç. Dr. Mustafa YÜCEER..... 16

MÂTURÎDÎ'NİN, DİN DİLİNİN ANLAŞILMASINA İLİŞKİN EBÛ HANÎFE'NİN
GÖRÜŞLERİNİ AKTARMA, YORUMLAMA, DEĞERLENDİRME YÖNTEMİ İLE
GÜNÜMÜZE IŞIK TUTMASI

Prof. Dr. Bayram DALKILIÇ 17

MÂTÜRÎDÎ'NİN MU‘TEZİLÎ MİRASLA HESAPLAŞMASI: KAVRAMSAL FİLTRASYON
VE GÜNÜMÜZ İÇİN BİR YÖNTEM MODELİ

Dr. Öğr. Üyesi Kayhan ÖZAYKAL 18

MATURÎDÎ AHLAK ONTOLOJİSİNDE AHLAKİ DEĞER SORUNU

Arş. Gör. Burhan BAŞARSLAN..... 19

MÂTÜRÎDÎ GELENEK BAĞLAMINDA MEVLÂNÂ'DA “ÖLMEDEN ÖNCE ÖLMEK”
ANLAYIŞI

Dr. Öğr. Üyesi Ali KARAKOYUNLUOĞLU..... 20

ŞEYH MUHAMMED SÂDİK MUHAMMED YUSUF'UN MÂTURÎDÎLİĞE AİT
ÇALIŞMALARI

Gulzodakhon KHURMUKHAMEDOVA 21

GÜNÜMÜZ DÜNYASI VE TÜRK DÜNYASINDA BUGÜNÜN VE GELECEĞİN
ŞEKİLLENMESİNDE HANEFİ YÖNTEMİN ÖNEMİ

Prof. Dr. Ali DUMAN..... 22

ÇAKARDİZE MEZARLIĞI TARİHİ

Doç. Dr. Otabek MUHAMMADİYEV 23

MÂTURÎDİLİK DOKTRİNİ ÖNCÜSÜ SUFİ ALLAHYAR

Doç.Dr. Mehrojiddin AMONOV..... 24

HANEFÎ HADİS ALGISI VE VAHDET

Doç. Dr. Osman Nedim YEKTAR..... 25

HANEFÎ-MÂTÜRÎDÎ DÜŞÜNCENİN SİYASET ANLAYIŞI

Doç. Dr. Mehmet Nuri GÜLER..... 26

SOSYAL EPİSTEMOLOJİ PERSPEKTİFİNDEN TANIKLIK VE HABER: MÂTÜRÎDÎ-İBN SÎNÂ MUKAYESESİ

Dr. Öğr. Üyesi Hacer Ergin ÖZKAN 27

GETTİER PROBLEMİ VE İMAM MÂTÜRÎDÎ'NİN BİLGİ TANIMI: KARŞILAŞTIRMALI BİR EPİSTEMOLOJİ İNCELEMESİ

Mahmut Ramazan BÖBER..... 28

EBÛ MANSÛR EL-MÂTÜRÎDÎ'NİN ANTROPOLOJİSİNİN YANLIŞ OKUNUŞU ÜZERİNE BİR TESPİT

Dr. Öğr. Üyesi Tuğba GÜNAL..... 29

BİLGİYİ CEHALETLE TARTMAK: MÂTÜRÎDÎ'NİN KİTÂBÜ'T-TEVHÎD'İNE CEHALET KAVRAMI ÜZERİNDEN BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Üyesi Samet ŞENEL 30

TEOLOJİ İLE DİN EĞİTİMİ ARASINDAKİ ETKİLEŞİM: MÂTÜRÎDÎ DÜŞÜNCESİNDEN BİR YORUM

Ahmet YANAR 31

ÇAĞDAŞ SORUNLARA GELENEKTEN YANITLAR: MÂTÜRÎDÎ'NİN TE'VÎLÂTÜ'L-KUR'ÂN'DA YARATILIŞLA İLGİLİ TEMEL SORULARA CEVAPLARI

Doç. Dr. Veysel Gengil 32

ÇAĞDAŞ DÖNEM SELEFÎ DÜŞÜNCEDE İMAM MÂTÜRÎDÎ ALGISI ('ADÂU'L-MÂTÜRÎDÎYYE Lİ'L-'AKÎDETİ'S-SELEFÎYYE ADLİ ESERDE İMAM MÂTÜRÎDÎ'NİN KUR'ÂN'IN MAHİYETİYLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİNE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER ÖZELİNDE)

Dr. Öğr. Üyesi Esat SABIRLI..... 33

İMAM MÂTÜRÎDÎ'NİN BAZI TASAVVUFÎ KAVRAMLARA BAKIŞI

Prof. Dr. Ahmet YILDIRIM 34

GÜNÜMÜZ ÜRDÜN'ÜNDE HANEFÎ-MÂTÜRÎDÎLİK: KURUMSAL AKADEMİK VE TOPLUMSAL YANSIMALAR

Enes Rıdvan YILMAZ..... 35

TAKDİM

Yüce Rabbimize hamd ü senâ, Efendimiz’e salât u selâm olsun. Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi olarak düzenlediğimiz Mâtürîdîlik Sempozyumlarının yedinci halkası olan 21. Yüzyıl Türk Dünyası İdeallerinin İnşasında Hanefî-Mâtürîdî Paradigma Sempozyumu’muz hayırlı bereketli olsun.

İslam toplumu, Hz. Peygamber’in rehberliğinde ortaya çıkmış ve farklı zamanlarda yaşamış ilim adamlarının katkılarıyla günümüze ulaşmıştır. Bu tarihi süreçte, Hicrî II. yüzyılda Ebû Hanîfe tarafından Irak’ta temelleri atılan Hanefîlik, özgün metoduyla geniş bir alanda benimsenmiş büyük bir hukukî mezhep olarak yerini almıştır. Aynı şekilde, kuruluşu Ebû Hanîfe’ye dayandırılan ancak yaklaşık iki asır sonra İmâm Mâtürîdî tarafından geliştirilip sistemleştirilen Mâtürîdîlik ise, varlığını günümüze dek sürdüren önemli bir inanç ekolüdür. Bu önemlerine binaen kuruluşunun ilk yıllarından itibaren Fakültemiz, Mâtürîdîlik üzerine özenle eğilmiş, inanç alanında yaşanan sapmaları akademik bakış açısıyla değerlendirmek ve bu konuda öneriler sunmak üzere üniversitemiz bünyesinde kurulan İmâm Mâtürîdî Uygulama ve Araştırma Merkezi’yle birlikte birtakım programlar icra etmiştir. Genç bir fakülte ve merkez olmasına rağmen bu iki yapı, ortaklıkları sayesinde 2018 yılından beri birçok faaliyetin gerçekleşmesini sağlamıştır. “Mâtürîdî Araştırmalarına Dair Sorunlar ve Öneriler” ile başlayan süreç, “Uluslararası İmâm Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik Literatürü Sempozyumu”, “Mâtürîdîlik Öğretisi ve Şimdiki Zaman I ve II”, “Büyük Selçuklular Döneminde Hanefîlik-Matürîdîlik” ve “Osmanlıda Hanefîlik Mâtürîdîlik” konulu ilmi toplantılarla devam etmiştir.

Sempozyum serimizin bu halkası Hanefî-Mâtürîdî geleneğin gelişmesinde büyük katkısı olan ve halen ev sahipliği yapan Türk coğrafyasına hasredilmiştir. Türk Devletleri Teşkilatı’nın dil ve kültür mirası alanında ortaya koyduğu vizyon ve misyon da bunda etkili olmuş ve sempozyum teması “21. Yüzyıl Türk Dünyası İdeallerinin İnşasında Hanefî-Mâtürîdî Paradigma” olarak belirlenmiştir.

Bu toplantının hazırlanmasında samimi iş birliklerini gördüğümüz Özbekistan Halkara İslam Üniversitesi İmâm Mâtürîdî Araştırmaları Enstitüsü mensuplarına, programın hazırlanmasında pek çok yükü sırtlayan fakülte dekanımız Prof. Dr. Yusuf Acar hocamıza, üniversitemiz İmâm Mâtürîdî Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Doç. Dr. M. Raşit Akpınar hocamıza, sempozyumun organize ve tertip edilmesine katkı sunan Türkiye İmâm Hatipler Vakfı’nın muhterem yöneticisi Dr. Öğr. Üyesi Sami Bayrakcı hocamıza, İl Müftümüz Ali Öge hocamıza, Büyük Şehir Belediye Başkanımıza, sempozyumun ev sahipliğini üstlenen fakültemiz dekanlığına, bu toplantının planlanmasında aktif gören alan sempozyum heyetindeki arkadaşlarıma, özellikle birçok işi doğrudan takip eden Arş. Gör. Osman Arabacı ve M. Ali Deniz hocalarıma, sempozyumu maddi açıdan destekleyen üniversitemiz Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğüne teşekkür ederim. Ve elbette, uzaklardan zahmet edip gelerek şehrimizi teşrif eden ve yapacakları yüz yüze ve online sunumlarla bu toplantıyı bilgi şölenine çeviren çok değerli hocalarıma tekrar teşekkürlerimi arz ederim.

Bu vesile ile ortaya koydukları ilmî faaliyetlerle Hanefî-Mâtürîdî geleneğe hizmet etmiş ulemamıza da Yüce Allah’tan gani gani rahmetler diler, selam ve hürmetlerimi sunarım.

Doç. Dr. Ömer Faruk AKPINAR
Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı

EL-MÂTURÎDÎ'NİN ŞER'ÎLİK ANLAYIŞI

Prof. Dr. Talip TÜRÇAN

Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi

talipturcan@hotmail.com

Bildiri, el-Mâturîdî'nin şer'îlik anlayışını ele almaktadır. Tarihsel süreçte İslâm hukukunun genel teorisini doğrudan etkileyen en temel tartışma, beşerî bir davranışın hükmünün re'y yoluyla da belirlenip belirlenemeyeceği meselesinde açığa çıkmıştır. İlk baştan itibaren her iki düşünce de taraftar bulmuştur. Erken dönemden itibaren re'y taraftarları ile nassların öngördüğü hükümlerin dışına çıkmayanlar arasında gelişen bu çekişme sebebiyle süreç içinde iki ayrı düşünce geleneği –ehl-i re'y ve ehl-i hadis– teşekkül etmiştir. Ehl-i re'y ve ehl-i hadis çatışmasında eş-Şâfiî'nin geliştirdiği şer'îlik teorisi bir dönüm noktasını temsil etmektedir. eş-Şâfiî'nin teorisi, beşerî iradeye hiçbir biçimde hüküm koyma yetkisi tanımayan, her davranışın hükmünün ilahî irade tarafından belirlenmiş olduğunu ve söz konusu hükümlerin yalnızca Kitâb ve Sünnet'ten alınabileceğini kabul eden üç temel ilkeye dayanır. Bu ilkeler doğrultusunda kıyâs, nasslara içkin anlamın çıkarılmasına yarayan tek geçerli yöntem olarak görülür. eş-Şâfiî'nin teorisi, ilerleyen dönemlerde İslâm hukukunun genel teorisinin omurgasını oluşturmuş ve şer'îlik kavramı fikhî/hukukî meşruiyet tartışmalarının merkezine yerleşmiştir.

Bildiri, el-Mâturîdî'nin şer'îlik konusunda nerede durduğunu tespit etmeye çalışmaktadır. Hanefî Semerkand eğiliminin kurucu ismi olarak el-Mâturîdî'nin, re'y geleneğine yakın olduğu sıkça ifade edilmekle birlikte, metinlerinde eş-Şâfiî'nin şer'îlik ilkeleriyle uyumlu görülebilecek deliller de bulunmaktadır. Bu iki yönlü görünüm, el-Mâturîdî'nin yaklaşımının sistematik bir çözümlemeye tâbi tutulmasını zorunlu kılmaktadır. Şöyle ki el-Mâturîdî, Nisâ 4/59 âyetini yorumlarken iki farklı usûl ihtimali ileri sürer. İlk ihtimalde bir olayın hükmü sırasıyla Kitâb, Sünnet ve icmâda aranır, bunlarda bulunamaması hâlinde ictihâda başvurulur. Bu yaklaşım, nasslarda her bir davranışın hükmünün bulunabileceği (beyân) teorisini reddettiği için re'y geleneğiyle uyumludur. Ayrıca el-Mâturîdî'nin, icmâin gerçekleştiği durumda Kitâb ve Sünnet'e başvurmanın emredilmediğini söylemesi, senedsiz icmâi mümkün görmesi ve ictihâdı kıyâsa indirgemeksizin tanımlaması onun re'y geleneğine yakın durduğunu göstermektedir. İstihsânı açıkça re'y temelli bir yöntem olarak benimsemesi ve hatta ictihâd yoluyla nesh fikrine yer vermesi de bu kanaati desteklemektedir. İkinci ihtimal ise eş-Şâfiî'nin şer'îlik teorisiyle daha uyumludur. Buna göre her bir olayın hükmü Kitâb ve Sünnet'te ya doğrudan ya da dolaylı olarak mevcuttur. Doğrudan (mansûs olarak) düzenlenmeyen davranışların hükmüne müctehid benzetme (kıyâs) yoluyla ulaşır. el-Mâturîdî'nin 'her olayın hükmü Kitâb ve Sünnet'te mezkûrdur' sözü ve benimsediği beyân teorisi de ikinci yaklaşımı destekleyen unsurlardır. Şu kadar ki o, eş-Şâfiî'nin aksine, Kitâb ve Sünnet'te içkin olanı anlama hususunda çok çeşitli yöntemlere başvurmayı mümkün görmektedir.

Çalışmanın sonunda, el-Mâturîdî'nin şer'îlik anlayışına dair güncel tartışmalara da katkıda bulunacak açık bir tespitin yapılması amaçlanmaktadır. Çalışmada, el-Mâturîdî'nin *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*'ı ve es-Semerkandî'nin *Şerhu Te'vîlâtü'l-Kur'ân*'ı başta olmak üzere, onun yaklaşımının esas alınması sebebiyle Semerkand Hanefî usûl eğilimine ait kaynaklara öncelikle başvurulmuştur. İlave olarak, şer'îlik teorisi ile alâkalı tartışmalar, mukayeseye duyulan ihtiyaçtan ötürü diğer kaynaklardan da takip edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anahtar Kelimeler: eş-Şâfiî, el-Mâturîdî, Hanefî Semerkand Eğilimi, Şer'îlik, İcmâ, Re'y, İctihâd.

HANEFİ FAKİHLERİNDEN AHMED B. MUSA KEŞŞİ VE NEVAZİL İLMİNE KATKILARI

Dr. Abdulmalik TUYCHİBAEV

AYBÜ İlahiyat Fakültesi

tuychibayev@mail.com

Hicri 4-6.yüzyıllarda Maverâünnehir bölgesinde yaşanan aydınlanma döneminde çeşitli ilimlerin yanında fıkıhta da büyük çalışmalar yapılmış, literatürün gelişimine katkı sağlayan eserler kaleme alınmıştır. Hanefi mezbeninde kurucu imamlardan bir rivayet bulunmayan konularda meşayihin istinbatlarını havi Nevazi eserleri de ekseriyetle bu dönemin ürünleridir. Ayrı bir hukuk edebî türü olarak değernedirilebilen Nevazil'in gelişiminde Hanefi fakihlerinden Ahmed b. Musa Keşşi, Mecmû'ul-Havâdis ve'n-Nevâzil ve'l-Vâkı'ât çalışmasıyla özel yere sahiptir. Maverâünnehir bölgesinin en eski yaşam ve kültür merkezlerinden biri olan Keş'te doğup ilk eğitimini burada almış, sonrasında bölgenin siyasî ve kültürel merkezi Semerkant'a geçip tahsiline devam etmiş olan Keşşi'nin yetişmesinde dönemin en güzide âlimlerinden Ebû Hafs Necmeddin en-Nesefi'nin büyük bir katkısı olmuştur. Muhtelif ilim dallarına ait çalışmalarıyla tanınan Ebû Hafs Nesefi, nevâzil sahasında Keşşi ile özel dersler yapmış, bu alanda Keşşi'nin uzmanlaşmasını sağlamıştır. Keşşi, hocasının verdiği desteklerle ve kendi girişimiyle Semerkant'ta mütedavil olan nevâzil kaynaklarından seçmeler yaparak Mecmû'ul-Havâdis ve'n-Nevâzil ve'l-Vâkı'ât adlı eserini kaleme almış, dönemine kadar yazılan on beş kaynaktan yararlanarak Nevazil'in önemli kaynaklarının günümüze ulaştırılmasında büyük katkı sağlamıştır. Makalemizde Ahmed b. Musa Keşşi ve Nevazil ilmine dair mezkur eseri hakkında değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hanefilik, Nevazil, Fetva, Tabakat.

YENİ ÖZBEKİSTAN'DA İMAM MÂTÜRİDİ MİRASI

Dr. Komiljon SHERMUXAMEDOV

Özbekistan İmam Matüridi Uluslararası Araştırma Merkezi

Günümüzde İmam Matüridi'nin mirasına yönelik ilgi hem dünyada hem de Özbekistan'da dikkat çekici ölçüde artmaktadır. Hanefî fıkıhı ve Matüridi akidesinin mutedil, hoşgörülü ve akılcı yaklaşımı, bu yönelişe güçlü bir zemin hazırlamaktadır. 3–5 Mart 2020'de Semerkant'ta düzenlenen uluslararası konferans, Matüridi araştırmalarında önemli bir dönüm noktası olmuş; bu toplantının sonucunda Özbekistan Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev tarafından İmam Matüridi Uluslararası Bilimsel Araştırma Merkezi'nin kurulmasına karar verilmiştir. Merkez, son yıllarda Matüridi ve takipçilerinin ilmî ve manevi mirasını araştırmak, neşretmek ve yaygınlaştırmak amacıyla yüzlerce çalışma gerçekleştirmiştir. “Kitabü't-Tevhid”, “Te’vilatü'l-Kur’an” ve “Tafsîretü'l-Edille” gibi temel eserlerin Özbekçeye çevrilmesi, yeni tahkiklerin yapılması ve “Maturidilik” dergisi ile ansiklopedik çalışmaların hazırlanması bu faaliyetler arasındadır. 2025 yılı Özbekistan'da İmam Matüridi'ye adanmış özel bir yıl olarak ilan edilmiş, 14 Mart'ta yayımlanan kararname ile 1155. doğum yıldönümünün geniş kapsamlı şekilde kutlanması kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede, 29–30 Nisan tarihlerinde düzenlenen uluslararası konferans dünyanın birçok ülkesinden uzmanları Semerkant'ta buluşturmuştur. Ayrıca İmam Matüridi külliyesinin yenilenmesi ve dünyada tek olacak İmam Matüridi İnovasyon Müzesi'nin kurulması için projeler yürütülmektedir. Bugün Merkez, Özbekistan'ın önde gelen ilmî düşünce kuruluşlarından biri olarak kabul edilmektedir. Radikalizm ve aşırılıkçılığın arttığı çağımızda Matüridi öğretisinin akıl, mutedillik ve aydınlanmaya dayalı yöntemi, küresel sorunlara karşı önemli bir fikrî dayanak oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İmam Matüridi, Maturidilik, Özbekistan, Semerkant, Mutedillik, İslam düşüncesi, Radikalizmle mücadele.

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA FARKLI KİMLİKLERİN BULUŞMA NOKTASI: MÂTÜRÎDİLİK

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Büşra ÖZDEMİR

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

zzeynepozdemirr@gmail.com

Cumhuriyet'in ilk döneminde farklı fikri düzlemde bulunan düşünürler, birbirinden ayrılan sâiklerle Mâtürîdîliği ön plana çıkartıp, bu mezhebin savunucusu olmuşlardır. Bu çalışma da Türkçü, İslamcı ve pozitivist çizgide duran isimlerden hareketle öncelikle Mâtürîdîliğin öne çıkarılma sebepleri ve bu sebeplerin dayanağı üzerinde durulacaktır. Sonrasında Mâtürîdîliğin Eş'arîliğe karşı tercih edilme nedenleri incelenecek, söz konusu alimler üzerinden Eş'arîlik eleştirisi okuması da yapılacaktır. Merkeze Mâtürîdî ve Eş'arî metinleri alınacak, âlimlerin bu kitaplarla ilişkisi ortaya konulmaya ve meseleleri ne düzlemde işledikleri gösterilmeye çalışılacaktır. Bu karşılaştırma Yusuf Akçura, İzmirli İsmail Hakkı ve Beşir Fuat üzerinden yapılacaktır. Türkçü yani milliyetçi çizgide bulunan Yusuf Akçura; Ehl-i Sünnet'i Mâtürîdîlikle sınırlandırmış, Hanefî-Mâtürîdî geleneği Türk kimliğinin dinî omurgası olarak tanımlamıştır. Böylelikle Akçura, millî kimlik inşasında Mâtürîdîliğe kurucu bir rol yüklemiştir. İslamcı çizgide bulunan ve yeni ilm-i kelam âlimleri arasında yer alan İzmirli İsmail Hakkı modern dönemde ortaya çıkan sorunlara cevabın Mâtürîdîlik çizgisinde kalarak verileceği kanaatini taşımıştır. Pozitivist ve materyalist çizgide yer alan Beşir Fuat ise Mâtürîdîliği doğrudan savunmasa da döneminin akıl ve bilim vurgusuyla Mâtürîdî akılcılığını ön plana çıkartmıştır. Nihayetinde birbirinden farklı hassasiyetlere sahip bu üç alim, düşüncelerine hizmet etmesi itibarıyla Mâtürîdîlik ortak paydasında buluşmuş görünmektedir. Çünkü söz konusu düşünürlere göre Mâtürîdîlik hem millî kimlik inşasına imkân vermekte hem de modern dünyanın taleplerine cevap vermektedir. Çalışmamız, Mâtürîdî düşünce sistemine dayanılarak savunulan bu fikirlerin Mâtürîdî düşünce üzerinden sağlamasını yapmayı hedeflemektedir. Bu şekilde modern dönemdeki sorunlara matuf olarak Eş'arîliğe yöneltilen eleştirilerin de yeniden değerlendirilmesine imkân sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mâtürîdîlik, Türkçülük, İslamcılık, Pozitivist.

**FARKLI COĞRAFYA AYNİ YORUM:
MEMLÜK DÖNEMİ HANEFÎ LİTERATÜRÜNDE MARİFETULLAHIN
VÜCÛBU -MENÂR'UL ENVÂR ŞERHLERİ-**

Dr. Fatma Sümeyye KILAÇ

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

sumeyyekilac@gmail.com

Hanefî mezhebinin tarihsel süreci, farklı bölge ve yüzyıllarda sürdürülen ilmî faaliyetler dikkate alınarak tasniflendiğinde Mısır-Şam havzası bu sürecin özgün ve etkili merkezlerinden biri olarak değerlendirilebilir. Mısır-Şam havzasında oluşan ilmi birikim, tedris faaliyetlerini burada geçiren alimlerin Hadis ilmine gösterdikleri ilgi ve bu alana özgü çalışmalarının etkisiyle Hanefiliğin başka bir yorumunu temsil etmektedir. Bu anlayış farklılığın izlenebileceği en önemli zeminlerden biri, Memlûk coğrafyasıdır. Bu coğrafya, muhaddis Hanefiler gibi farklı aidiyetleri belli ölçüde bir araya getiren, eğitim faaliyetinin bir kısmını ya da tamamını bölgede geçiren Hanefileri içine almaktadır. Mezkûr özelliklere sahip Hanefiler, coğrafyada fikirleriyle önemli bir aktör olan Ebû Cafer et-Tahâvî'nin (ö. 321/ 933) itikâdî yorumundan oldukça etkilenmişlerdir. Ancak Hanefilik farklı itikâdî eğilimlere sahip olmakla birlikte, Sünni kelim geleneği bakımından Mâtürîdilikle özdeşleşmiş ve zamanla bir gelenek haline gelmiştir.

Mısır-Şam bölgesinde Tahâvî akaidiyle harmanlanan Hanefiliğin, Hanefî-Mâtürîdî gelenekle bazı meselelerde farklılaştığı ifade edilir. Bu bağlamda söz gelimi Mâtürîdî geleneği diğer kelim ekollerinden ayıran hüsün-kubuh meselesi mezhep içi anlayış farklılığının da görüldüğü en önemli konulardan biridir. Özellikle marifetullahın vücûbu, geleneğin farklılaştığı alt başlıklardan biridir. Bu tebliğde, Mâtürîdî geleneğin klasik Hanefî çizgiyle sentezinden oluşan yorumun Hanefiliğin farklı temsillerinde korunduğuna dikkat çekilecektir. Bu kapsamda Memlûk döneminde üretilen Menârü'l-envâr şerhleri, karşılaştırılmalı metin analizi yöntemiyle incelenmiş; marifetullahın vücûbu konusunun, farklı entelektüel bağlamlara rağmen Mâverâünnehir Hanefî geleneğiyle büyük ölçüde aynı şekilde yorumlandığı tespit edilmiştir. Memlûk ulemasının muhaddis kimlikleri bazı küçük farklılıklar doğurmuş olsa da konunun özü bakımından farklı bir yaklaşım benimsenmemiştir. Ebû Zeyd ed-Debûsî (ö. 430/1039) ve Ebû'l-Usr Pezdevî (ö.482/1089) tarafından tesis edilen klasik Hanefî görüşler, Memlûk Hanefî müellifler tarafından aynen kabul edilmiştir: akıllı sabî, şâhık-ı cebel veya kendisine davet ulaşmayan kişi yalnızca akılla imanla yükümlü değildir; fiillerinin sonuçlarını algılayabilecek olgunluğa eriştiği halde iman etmezse mazur kabul edilemez. Bazı araştırmalarda Mısır-Şam havzasında temsil bulan Hanefilikte farklı eğilimler olabileceği öne sürülse de bu tebliğ, söz konusu iddiaları genel bir perspektiften sorgulamakta ve Memlûk dönemi Hanefilerinde marifetullahın vücûbu konusunda yorum birliğinin büyük oranda devam ettiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Mısır, Memlûk, Hanefî, Şerh, Menâr, Marifetullah.

GÜNÜMÜZ TEFSİR FAALİYETLERİNE YÖN VEREN BİR BAKIŞ AÇISI: MÂTURÎDÎ'YE GÖRE KUR'AN YORUMLARINDA KESİN OLMAYAN GÖRÜŞ VE GEREKSİZ BİLGİ

Doç. Dr. Süleyman NAROL

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

snarol@selcuk.edu.tr

Ehl-i sünnet kelim doktrininin iki önemli temsilcisinden birisi olan Mâturîdî, kaleme aldığı Te'vîlâtü'l-Kur'ân adlı eserinde mensubu olduğu kelami paradigmanın ilkelerini sistematik bir şekilde ortaya koymuştur. Tefsirde dirayet metodunun ilk temsilcilerinden olan Mâturîdî, Kur'an yorumunda tefsir ve tevil ayrımına giderek farklı bir bakış açısı ortaya koymuştur. Onun bu yaklaşımı sonraki dönem Kur'an yorumları üzerinde de önemli bir etki yaratmıştır. Mâturîdî benimsemiş olduğu bu metot ile tefsiri, kesin bilgi olarak nitelendirmiş ve onu, Hz. Peygamber'in ve belirli niteliklere sahip sahabîlerin Kur'an'a dair açıklamaları için kullanmıştır. Tevili ise, doğruluğu kesinlik taşımayan ve birden fazla ihtimale açık olan yorumları ifade etmede tercih etmiştir. O, bu bakış açısının bir yansıması olarak tefsirinde sahabeden gelen ve kesin olan bilgi dışındaki diğer yorumlar konusunda -kendi yorumları ve tercihleri de dahil olmak üzere- çoklu anlam ihtimallerini dikkate almıştır. Bu tutumunu eserinin başlığı olan Te'vîlâtü'l-Kur'ân ile de açık biçimde yansıtmıştır. Mâturîdî, tefsirinde ayetlere ilişkin farklı görüşleri aktarırken bunların doğruluğu konusunda birden fazla ihtimali dikkate alarak sistematik bir dil kullanmıştır. Bunları da “bu konuda iki görüş muhtemeldir”, “bu da doğru olabilir”, “bunun da doğru olması muhtemeldir”, “böyle olması da mümkündür” vb. bazı ifade kalıplarıyla ortaya koymuştur. O, tefsir-tevil ayrımıyla bağlantılı olarak tefsirinde okuyucunun ihtiyaç duymadığı bilgilere özellikle de müphemâtü'l-Kur'an konusunda dayanağı olmayan veya zorlama yorumlara karşı mesafeli bir tutum sergilemiş ve bunların gereksiz olduğu noktasında birtakım kanaatler ortaya koymuştur. Bu konudaki yaklaşımını da kesin olmayan bilgiyi ifade ederken yaptığı gibi “bunu bilmeye ihtiyacımız yok”, “bu, insanların bilmeye ihtiyaç duymadığı şeylerdendir”, “bunu kimin söylediğini bilmemize gerek yoktur”, “bunun (ölçünün) miktarını bilmeye ne bir ihtiyacımız vardır ne de bunun bir faydası var” vb. ifadelerle açıkça dile getirmiştir. Mâturîdî Kur'an'ı sürekli dinamik bir süreç olan hayata aktarmak, onun hayatla olan bağını kurmak ve bunu her daim canlı tutmak için kesin bilgiyi daha dar bir alana tahsis etmiş ve tevilin önünü açmıştır. Böylece günümüz Kur'an yorumcularına örnek olacak bir tutum sergilemiştir. Zira esasen Kur'an'ın evrensel oluşu da bunu gerektirmektedir. Günümüz Kur'an yorumcuları da bu bakış açısıyla hareket etmeli, ortaya koydukları yorumu kesin sonuç ve tek doğru olarak görmemeli ve birden fazla ihtimali dikkate almalıdırlar. Böylece de tevilin önünü açarak Kur'an mesajının evrensel yönünün korunmasına katkıda bulunmalıdırlar. Mâturîdî'nin tefsirde gereksiz bilgiye yer vermemesi ve bunun peşine düşenlere de itibar etmemesi çağdaş tefsir faaliyetleri açısından dikkate değer bir başka konudur. O, bir yandan tevilin önünü açarak yaşadığı dönemin sorunlarına Kur'an merkezli çözümler ararken diğer taraftan da tefsirde okuyucuya faydası olmayan gereksiz detaylar da diyebileceğimiz bilgilerin sunulmaması noktasında önemli bir yol gösterici görev üstlenmiştir. Bu nedenle özellikle günümüzde imkânların çoğalması ve çok fazla bilgiye ulaşılması sebebiyle bunlar arasında adeta kaybolan Kur'an yorumunda nitelikli bilgiye ulaşması noktasında Mâturîdî'nin bu yaklaşımının bir çözüm önerisi mahiyetinde olduğu göz ardı edilmemelidir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Mâturîdî, Kesin olmayan yorum, Gereksiz bilgi.

MÂTÜRÎDÎ'NİN ŞÂZ KIRAATLARA YAKLAŞIMI: TE'VÎLÂTÜ'L-KUR'ÂN ÖZELİNDE

Dr. Süleyman KILIÇ

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

suleyman.kilic@selcuk.edu.tr

Çalışmanın konusu, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* adlı eserde Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin (ö. 333/944) şaz kıraat farklılığı bulunan ayetlere yaklaşımıdır. Genellikle Hanefî mezhebine tabi olanların itikatta bağlı olduğu Mâtürîdiyye mezhebinin kurucusu olan Mâtürîdî'nin, kıraat farklılığı bulunan ayetlerde; hangi kıraati tercih ettiği, veyahut tercihte bulunup bulunmadığı, manaya etki eden veya etmeyen kıraatleri, şaz kapsamında değerlendirme yöntemi çalışmanın amacıdır. Çalışmanın kapsamı *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* özelinde manaya etki eden bazı ayetlerle, manaya etki etmeyen kıraatler ve fonetik kıraat farklılıkları ile sınırlıdır. Mâtürîdî'nin tefsir anlayışı Kur'an'ı Kur'an'la, sahih hadis ve haberle, dil bilgisi kuralları ve aklî istidlâle açıklamaktan ibarettir. Bir ayette yer alan tüm farklılığa değil bazı farklılıklara değinmekle yetinmektedir. Örneğin Enfâl suresi 59. ayette; (وَلَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا إِنَّهُمْ لَا يَعْجِزُونَ) “*İnkâra sapanlar sakın yakayı kurtardık sanmasınlar; çünkü ne yapsalar kurtulamayacaklardır/Onlar kesinlikle (bizi) aciz bırakamazlar.*” cümle başında bulunan “يَحْسِبَنَّ” fiiliyle alakalı kıraat farklılığına değinmezken “elif-nûn” maddesinin fethalı ve kesralı okunuşuna dair ihtilaftan bahsetmektedir. Mâtürîdî, bu ayette kıraat imamının ismine yer vermeksizin şöyle demektedir: “Bazı âlimler “*إِنَّهُمْ يُعْجِزُونَ*” şeklinde elifi mansup yaparak okumuşlardır. Elifi mansup okuyan kimse “لَا” (lâ) harfini atmış ve bu beyanı sıla cümlesi yapmıştır. Dolayısıyla şöyle denmiş olmaktadır: *Onların kurtulacağını sanma/Onların kesinlikle (bizi) aciz bırakacaklarını sanma* (لَا تحسبن أنهم يعجزون).” Mâtürîdî, ayrıca ammenin kıraatine dairde şu ifadelere yer vermiştir: “Ancak çoğunluğun kıraati “*إِنَّهُمْ*” şeklinde esrelidir. Buna göre söz konusu beyan cümle başıdır. Dolayısıyla Allah Teala: “*Onlar kurtulamayacaklardır/Onlar kesinlikle (bizi) aciz bırakamazlar.*” buyurmuştur.” Mâtürîdî bu ayette yer alan farklılığa değinmiş fakat bu iki farklı kıraatin kime ait olmasıyla ilgili bir beyanatta bulunmamıştır. Söz konusu esrelî okunuş, kıraati aşere imamlarının dokuzunun kıraatidir. Hemzenin fethalı/mansup şeklindeki okunması ise İbn Âmir'in kıraatidir. Ancak İbn Âmir'in kıraatinde “لَا” lâ harfinin hazfı söz konusu değildir. Klasik şaz kıraat kitaplarında da lâ harfinin hazfına dair bir ifadeyle karşılaşılmamıştır. Dolayısıyla Mâtürîdî, şaz kıraat kitaplarında dahi bulunmayan kıraat rivayetlerine tefsirinde yer vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, Kur'an, Şaz, Mâtürîdî, Te'vîlâtü'l-Kur'ân.

SUFİ ALLAHYAR'IN "SABOT AL-AJİZİN" ESERİNDE MATURİDİ DOKTRİNİNİN YANSIMASI

Dr. Oybek SOTVOLDİYEV

Özbekistan İmam Matüridi Uluslararası Araştırma Merkezi

Bu çalışma, Sufi Allahyar'ın Türk tasavvuf edebiyatındaki önemli eserlerinden biri olan *Sebâtü'l-Âcizîn* adlı manzumesinde Maturidilik öğretisinin yansımalarını incelemektedir. 17–18. yüzyıllarda Maverâünnehir bölgesinde yaşayan Sufi Allahyar (1644/1634–1724/1721), Nakşibendi geleneğinin önde gelen temsilcilerinden olup yaşadığı dönemde artan sosyo-politik karışıklık, sahte şeyhlerin ortaya çıkışı ve halkın akidevi konulardaki cehaleti nedeniyle Ehl-i Sünnet inanç esaslarını yeniden halka ulaştırmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda, Farsça kaleme aldığı *Meslekü'l-Müttakîn* adlı eserini sadeleştirerek Türkçe manzum bir rehber niteliğinde *Sebâtü'l-Âcizîn*'i yazmıştır. Eserde iman, Allah'ın sıfatları, cennet ve cehennemin yaratılışı, hidayet ve tevfiğ, keramet, kabir hayatı gibi temel itikadî konular sade ve öğretici bir üslupla işlenmiştir. Sufi Allahyar, akidevî meseleleri değerlendirirken özellikle Hanefî-Maturidi çizgiyi esas almış; Maturidiler ile Eş'ariler arasında ihtilaflı kabul edilen iman-amel ilişkisi, imanın artıp eksilmemesi, hidayetin mahluk olmaması ve *tekvin* sıfatının ezeliyeti gibi konularda açık şekilde Maturidi yaklaşımını savunmuştur. Onun bu görüşleri, Maturidi kelamının temel metinleriyle büyük ölçüde paralellik göstermektedir. *Sebâtü'l-Âcizîn*, tasavvufi dünya görüşünü sağlam bir akide çerçevesiyle birleştirmesi, anlaşılır Türkçesi ve manzum üslubuyla hem halk hem de medrese çevreleri tarafından ilgiyle karşılanmış; yüzyıllar boyunca okutulmuş ve üzerine birçok şerh yazılmıştır. Eserin “Akide bilmeyen şeytana ildur, bin yıl amel etse bile yeldur” beyti ise günümüzde bile doğru inancın önemini hatırlatan bir slogan niteliğinde yaşamaya devam etmektedir. Bu yönleriyle *Sebâtü'l-Âcizîn*, Maturidi inanç sisteminin tasavvufla uyumlu biçimde yorumlandığı önemli bir kaynak olarak Türk-İslam düşünce tarihinde özel bir konuma sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Sufi Allahyar, *Sebâtü'l-Âcizîn*, Maturidilik, Akide, Tasavvuf-kelam ilişkisi.

منهج تأويل الأحاديث في الفكر الماتريدي؛ ودوره في مواجهة المشاكل المعاصرة

Dr. Öğr. Üyesi. Kemal FETTUH

Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

fkamal@karabuk.edu.tr

تنطلق هذه الدراسة من ادعائين مفادهما أن للأحاديث النبوية؛ كغيرها من الأدلة النقلية (قرأنا وسنن) لها معنى ظاهر قريب، ومعنى آخر بعيد؛ يحتمله اللفظ، وتدل عليه القرائن والإشارات اللغوية، والأدلة النقلية والعقلية، وأن الأئمة الماتريديين بحكم منهجهم في التعامل مع النصوص الشرعية، يرجحون المعنى البعيد (تأويل) على المعنى القريب الظاهر (التفسير) إذا خالف ظاهر النص الأدلة الشرعية الأخرى مع استحالة الجمع بينها، أو خالف أصول مذهبهم الاعتقادية، وذلك نظراً لطبيعة الأدلة الشرعية من حيث الظنية والقطعية، والثبوت والدلالة، والإحكام والتشابه، وعلى الرغم من اختلاف العلماء في مدى اعتماد هذا المنهج (التأويل) في التعامل مع النصوص الشرعية؛ تبعاً لاختلاف مذاهبهم ومناهجهم الفكرية والكلامية، ومدى صلاحه أو إمكانية تطبيقه في مسائل الاعتقاد والتفسير والفقه وغيرها، إلا أن للمنهج التأويلي في التعامل مع النصوص الشرعية إيجابيات عديدة يراها الباحث؛ في إيجاد حلول ومخارج شرعية للمستجدات والمسائل المعاصرة، واتباع منهج الاستقراء الناقص في اختيار نماذج وأمثلة من هذه الأدلة، وتطبيقاتها على المسائل المستجدة، ومنهج النقد والتحليل، والمنهج التكاملي، والمنهج التخريجي للمسائل؛ سيعمل الباحث على توظيف (منهج التأويل) في إيجاد حلول وتأويلات لنماذج من المسائل المستجدة مما تعم به البلوى في المجتمعات التركية المعاصرة.

الكلمات المفتاحية: الماتريديّة، المستجدات الفقهية، المسائل المعاصرة، التأويل، عموم

البلوى.

استخدام الحديث في مؤلفات عمر ناصوحي بِلْمَن الفقهية والكلامية في إطار التراث الماتريدي-الفكري الحنفي

Doç. Dr. Mustafa YÜCEER

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

mustafayuceer@gmail.com

تتناول هذه الدراسة موقعَ عمر ناصوحي بِلْمَن (التركي) داخلَ التراثِ الفكريِّ الحنفيِّ-الماتريديِّ، معَ التَّركيزِ على مَنهجِهِ في استِخدامِ الحديثِ في كِتَابِيهِ حُقُوقِ إسلاميٍّ واصطلاحاتِ الفقهِيِّ القاموسِ والمُوضَّحِ عِلْمِ الكلامِ. ويُعادُ من خلالِ أعمالِهِ تقييُمُ اللُّغَةِ الدِّينِيَّةِ المُشترَكةِ، والرُّوْيَةِ الفَقْهِيَّةِ، والبنيةِ العَقْدِيَّةِ التي تشكَّلت تاريخيًّا في العالمِ التُّركيِّ حولَ الفقهِ الحنفيِّ والكلامِ الماتريديِّ. ويمثِّلُ النَّمُودُجُ الحنفيِّ-الماتريديِّ - بما يتضمَّنُهُ من مَسَاحَةِ للعقلِ في بابِ الإيمانِ، ومن مَنطِقِ فقهِيٍّ قائِمٍ على القِيَّاسِ والاستِحْسانِ والعُزْفِ، ولُغَةٍ مَذْهَبِيَّةٍ تَسْمَحُ بالتعدديةِ - إطارًا يُجسِّدُ كِلَا الاستِمْرَارِيَّةِ التَّاريخِيَّةِ وإمكاناتِ البناءِ المُستقبليِّ للعالمِ التُّركيِّ. وتحتلُّ أعمالُ بِلْمَن موقعًا بارزًا بوصفِها إعادةُ صياغةٍ مُنْهَجِيَّةٍ لهذا النِّسْقِ بالفُصْحَى التُّركِيَّةِ الحديثةِ.

وتُظهِرُ القِراءةُ الكَمِّيَّةُ والنُّوعِيَّةُ لمادَّةِ الحديثِ أنَّ بِلْمَن اتَّبَعَ مَنهجًا مُحْكَمًا يقومُ على مَرْكَزِيَّةِ الرِّوَايَاتِ الصَّحِيحَةِ في مَجَالِي الفقهِ والكلامِ. فالعددُ المُحدَّدُ وهو (٣٣٤) روايةً في القاموسِ يَرُدُّ غالِبُهُ في الكُتُبِ النَّسْعَةِ، معَ ارتفاعِ نسبةِ الرِّوَايَاتِ الصَّحِيحَةِ. أمَّا الرِّوَايَاتُ الضَّعِيفَةُ فوظيفُها محصورةٌ—وفقَ الأصولِ الحنفيَّةِ—في التَّركيبِ والفضائلِ والتَّوضيحِ التَّربويِّ دونَ أنْ تُسْتخدَمَ في بِنَاءِ الأحكامِ الشَّرْعِيَّةِ. كما أنَّ المَوْضُوعَ لم يُعتمدَ أصلًا في الاستدلالِ، وبقيتِ الصَّحِيحُ والمَقْبُولُ هي الأُسُسُ المَرْكَزِيَّةُ لإنتاجِ المعيارِ الفقهِيِّ. ويسهمُ هذا المَنهجُ في تَرْسِيخِ الفقهِ على معرفةٍ موثوقةٍ، ويوفِّرُ في الوقتِ ذاته مَناعَةً مَنهجِيَّةً ضَدَّ القِراءاتِ الراديكاليَّةِ أو المُنفَصِلَةِ عن السِّياقِ في العصرِ الحديثِ. كما يُعَدُّ اصطلاحاتِ الفقهِ القاموسِ مصدرًا استراتيجيًّا بفضلِ تنظييمِهِ للمصطلحاتِ، ومقارنتِهِ بينِ المذاهبِ، ومعالجَتِهِ للأحكامِ من خلالِ عناصرِ العِلَّةِ والحِكمةِ والمَصْلَحَةِ، بما يجعلُهُ مؤهَّلًا لتَشكيلِ لُغَةٍ فقهِيَّةٍ مُشترَكةٍ في العالمِ التُّركيِّ.

أما المَوْضُحُ في علمِ الكلامِ فيُمثِّلُ عرضًا حديثًا للكلامِ الماتريديِّ المُرتكزِ إلى التَّوَارُنِ بَيْنَ العَقْلِ والنَّقْلِ. فجزءٌ كبيرٌ من الرِّوَايَاتِ (٧٧ رواية) يعودُ إلى مصادرٍ حديثَةٍ صحيحةٍ، في حين يَتِمُّ إثباتُ المسائلِ العَقْدِيَّةِ بوساطَةِ الاستِدلالِ العَقْلِيِّ المدعومِ بالنُّصوصِ الموثوقةِ. ولا تُسْتَعْمَلُ الضَّعِيفَةُ في أصولِ الاعتقادِ، بل في مجالاتِ التَّوجِيهِ الأخلاقيِّ والتعليمِ الإرشاديِّ. وهكذا يُنتِجُ المَنهجُ طَريقًا وَسَطًا بينِ النَّزْعَاتِ اللَّفْظِيَّةِ الحَرْفِيَّةِ وبينِ النَّهْجِ الحَدَاثِيِّ الرَّافِضِ للنُّصوصِ. كما يحافظُ على النِّسْقِ العَقْلِيِّ للمذهبِ الماتريديِّ في معالجةِ مسائلِ الإيمانِ، التَّوْحِيدِ، النُّبُوَّةِ، القَدَرِ، السَّمْعِيَّاتِ، مُساهِمًا في صوغِ خُطابٍ دينيٍّ يتوافقُ مع مقتضياتِ العَقْلِ للأجيالِ الناشئةِ.

وتخلُصُ الدِّراسةُ إلى أنَّ أعمالَ بِلْمَن تَحْمِلُ طاقَةً تَأْسِيسِيَّةً في تعزيزِ التعليمِ الدينيِّ، والرُّوْيَةِ القانونِيَّةِ، والسَّعْيِ إلى وَحْدَةِ المَفَاهِيمِ، وتحصينِ البنيةِ الفكريَّةِ ضَدَّ التَّطَرُّفِ في العالمِ التُّركيِّ خلالَ القرنِ الحادي والعشرين. وتوصي الدراسةُ بإعدادِ طَبَعَاتٍ نَقْدِيَّةٍ مُتَعَدِّدَةِ اللُّغَاتِ لكتابي القاموسِ والمَوْضَّحِ، وبناءِ نماذجِ مُوحَّدةٍ للمناهجِ، ودعمِ البرامجِ التَّربويَّةِ التي تُعَلِّمُ مَنهجِيَّةَ التَّمْيِيزِ بَيْنَ الصَّحِيحِ والضَّعِيفِ في التراثِ الحديثيِّ. وتؤكدُ النتيجةُ أنَّ الخَطَّ الحنفيِّ-الماتريديِّ وإسهامَ بِلْمَن ضمنَ هذا الإطارِ ليسَ مجردَ مرجعٍ تاريخيٍّ، بل مِراثٍ فِكْرِيٍّ حَيٍّ قادِرٌ على تقديمِ أَرْضِيَّةٍ مُتِينَةٍ وموثوقةٍ ونقدِيَّةٍ للفكرِ الدينيِّ المعاصرِ في العالمِ التُّركيِّ

الكلمات المفتاحية: الحديث، الحنفية، الماتريدية، عمر ناصوحي بِلْمَن، اصطلاحاتِ الفقهِيِّ القاموسِ، المَوْضَّحُ في علمِ الكلامِ.

MÂTURÎDÎ’NİN, DİN DİLİNİN ANLAŞILMASINA İLİŞKİN EBÛ HANÎFE’NİN GÖRÜŞLERİNİ AKTARMA, YORUMLAMA, DEĞERLENDİRME YÖNTEMİ İLE GÜNÜMÜZE IŞIK TUTMASI

Prof. Dr. Bayram DALKILIÇ

Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

bdalkilic@erbakan.edu.tr

Bu çalışma, İslâm düşünce tarihinde önemli bir yere sahip olan Mâturîdî’nin, Ebû Hanîfe’nin din dilinin anlaşılmasına ilişkin görüşlerini aktarma, yorumlama ve değerlendirme biçimini incelemekte ve bu yöntemlerin günümüz din dili tartışmalarına sağlayabileceği katkıları araştırmaktadır. Özellikle dinî metinlerin ifade imkânları, dilin sınırları ve nass-akıl-te’vil üçgeninde şekillenen anlam üretim süreçleri bağlamında, Mâturîdî’nin yaklaşımı özgün bir örnek teşkil etmektedir. Çalışma, kapsamını bilinçli biçimde daraltarak Mâturîdî’nin özellikle Kitâbü’t-Tevhîd ve Te’vîlâtü’l-Kur’ân adlı eserlerinde Ebû Hanîfe’nin yaklaşımlarına dair yaptığı atıflarla sınırlamaktadır. Böylelikle, diğer mezhep imamlarının veya çağdaş İslâm düşünürlerinin yorumları bu araştırma dışında bırakılmış; yalnızca Mâturîdî–Ebû Hanîfe ilişkisi üzerinden din dili meselesi odak alınmıştır. Araştırmanın amacı, Mâturîdî’nin, Ebû Hanîfe’nin görüşlerini naklederken izlediği aktarım yöntemini, bu görüşleri yorumlarken kullandığı akılcı ve te’vile dayalı yaklaşımı ve nihayetinde yaptığı değerlendirmelerde ortaya çıkan metodolojik yaklaşımı açığa çıkarmaktır. Böylelikle, din dilinin akıl merkezli yorumlanması ile nasların lafzî sınırlarını aşmadan derinleştirilmesi arasında kurulan denge daha anlaşılır hale getirilecektir. Konunun önemi, özellikle her dönemde ve özellikle günümüzde din dilinin imkânları, sınırları, temsil gücü ve sembolik boyutlarının tartışıldığı tefsir, kelâm ve din felsefesi alanlarında kendisini göstermektedir. Mâturîdî’nin yöntemi, bir taraftan nassın otoritesini korurken diğer taraftan akıllı ve yorum imkânını dışlamamasıyla günümüz teolojik arayışlarına ışık tutabilecek niteliktedir. Yöntem olarak klasik metin çözümlemesi, karşılaştırmalı inceleme ve kapsamlılık, objektiflik çerçevesinde içerik çözümlemesi tercih edilmiştir. Birincil kaynaklar arasında Mâturîdî’nin Kitâbü’t-Tevhîd ve Te’vîlâtü’l-Kur’ânı ile Ebû Hanîfe’ye nispet edilen risaleler yer almakta; ikincil kaynaklar olarak ise modern akademik literatür, özellikle din dili teorisi, din felsefesi ve kelâm çalışmaları kullanılmaktadır. Böylelikle hem tarihî metinlerden hareketle özgün bir okuma yapılmakta hem de günümüz tartışmalarıyla bağlantı kurulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mâturîdî, Ebû Hanîfe, Din Dili, Te’vil, Nass, Akıl

MÂTÜRÎDÎ'NİN MU'TEZİLÎ MİRASLA HESAPLAŞMASI: KAVRAMSAL FİLTASYON VE GÜNÜMÜZ İÇİN BİR YÖNTEM MODELİ

Dr. Öğr. Üyesi Kayhan ÖZAYKAL

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

kayhan.ozaykal@istanbul.edu.tr

Bu tebliğ, Mâtürîdî'nin Mu'tezile kelâm geleneğiyle olan ilişkisini sadece eleştirel bir karşıtlık üzerinden değil, daha ziyade bir kavramsal etkileşim ve dönüşüm süreci olarak ele almayı amaçlamaktadır. Mâtürîdî'nin eserlerinde kullandığı dil ve kavramlar, onun Mu'tezilî düşünceden haberdar olduğunu ve bu mirası belli ölçülerde benimsediğini göstermektedir. Ancak bu benimseme, doğrudan bir aktarım değil; Ehl-i Sünnet'in, özellikle de Ebû Hanîfe'nin öğretileriyle şekillenen bir süzgeçten geçirilmiş bir yeniden inşa sürecidir.

Tebliğde, Mâtürîdî'nin Mu'tezilî kelâmın bazı temel kavramlarını nasıl dönüştürdüğü örneklerle gösterilecektir. Özellikle “irade hürriyeti” ve “ilâhî hikmet” gibi kavramlar üzerinden, Mu'tezilî adalet anlayışının nasıl bir “hikmet doktrini”ne evrildiği tartışılacaktır. Ayrıca “kesb”, “irade”, “adalet”, ve “cihet” gibi terimlerin nasıl filtrelendiği ve yeniden yorumlandığı ele alınacaktır.

Mâtürîdî'nin Mu'tezile kelâmına yönelik eleştirileri, onun diğer rakiplerine yönelttiği genel eleştirilerden ayrıştırılarak, tarihsel ve teolojik bağlamı içinde değerlendirilecektir. Bu yaklaşım, Mâtürîdî'nin eleştirilerini daha bütüncül bir şekilde anlamamıza imkân tanıyacak ve onun Mu'tezilî düşünceye karşı konumunu daha net bir biçimde ortaya koyacaktır.

Bu çalışmada, Mâtürîdî kelâmının tarihine dair ikincil kaynakların yanı sıra birincil kaynaklar olarak Kitâbü't-Tevhîd ve Tevîlâtü'l-Kur'ân esas alınmıştır. Çalışmanın yöntemi ise anılan kavramlara ilişkin Mu'tezile müelliflerinin yorumları ile Mâtürîdî'nin metinleri arasındaki kronolojik bağlantıları takip etmek, ayrıca Mâtürîdî'nin sunduğu kavramsal dönüşümleri önceki yorumlarla mukayese ederek özellikle faydalı bulduğu kavramları Sünnî düşünceye uygun hâle getirme çabalarını analiz etmektir.

Tebliğ ayrıca, Mâtürîdî'nin ilgili çabasından hareketle, günümüz kelâm ve din felsefesi çalışmalarında izlenebilecek dört temel metodolojik kaideyi ortaya koymaktadır. Mâtürîdî'nin (1) kutsal metinlere sadâkati (metne dayanmayan teorik varsayımları reddederek mütevazı ve bağlama uygun bir okuma sağlama), (2) teorik tutarlılığı (söylenenlerin içsel tutarlılığını gözeterek çelişki ve tutarsızlıktan kaçınma), (3) dengeli yaklaşımı (aşırılıklardan sakınarak önemli ilkeler arasında orta yolu bulma) ve (4) farklı düşünce geleneklerine açıklığı (gelenek içi veya dışı kaynaklardan edinilen teorik malzemeyi eleştirel bir süzgeçten geçirerek uyarlamaya açık olma) günümüz araştırmacılarına yöntemsel bir rehberlik sunmaktadır.

Bu kaideler, Mâtürîdî'nin kendisi ve Mu'tezile gibi iki rasyonalist geleneğin karşılaşmasından doğan aklî tutumunu yansıtmakla kalmaz; kutsal metinlere dogmatik bağlılıktan ziyade eleştirel ve yapıcı bir diyalogu öne çıkaran bir yöntem önerir. Bu yaklaşım, farklı kelâm ekolleri ve felsefî geleneklerle rasyonel ve eleştirel ilişki kurmanın mümkün olduğunu gösterirken, din felsefesi ve kelâm araştırmacıları için geçmiş teorik çabaları tekrar etmekten kaçınarak gelenek içindeki imkânları değerlendirip çağın ihtiyaçlarına cevap verebilecek yeni düşünce sistemleri geliştirme konusunda rehberlik edecek bir paradigma sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mâtürîdî; Mu'tezile; Kelâm metodolojisi; Rasyonel eleştiri; Din felsefesi paradigması.

MATURİDİ AHLAK ONTOLOJİSİNDE AHLAKİ DEĞER SORUNU

Arş. Gör. Burhan BAŞARSLAN

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

burhan.basarslan@selcuk.edu.tr

Bu çalışmada İmam Maturidi ve onun takipçilerinin teorik ahlaka dair bazı görüşlerine ahlaki değer tartışması bağlamında yer verilecektir. Maturidi alimlerin ahlaki değere dair görüşleri çağdaş metaetik kuramlar içerisinde nasıl sınıflandırılmaları gerektiğine dair bir dizi tartışmayı gündeme getirmiştir. Bu tartışmanın kaynağı ahlaki değer in ontolojisine ilişkin farklı yorumlara imkan tanıyan görüşlerin Maturidi alimlerce ifade edilmiş olmasıdır. İmam Maturidi'nin Kitabü't-Tevhid'i, Alaaddin Semerkandi'nin Mizanü'l-Usul'ü, Pezdevi'nin Usulü'd-Din'i, Sabuni'nin el-Bidaye'si ve Nesefi'nin Kitabü't-Temhid'i bağlamında ahlaki değer in ontolojisi bu çalışmada tartışma konusu edilecektir. Maturidi ahlak ontolojisine dair sunulabilecek genel bir resminin alışageldiğimiz modern değer kuramları ile ifade edilmesinin zorluğu söz konusudur. Dolayısıyla Maturidi alimlerin farklı türden ahlak ontolojilerini savundukları iddia edilmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde bazı Maturidi alimlerin ahlaki gayrihakikiyeciliği savunduklarını iddia eden birkaç çalışma sunulacak ve eleştirilecektir. İlk bölümün sonucu i) Maturidi alimlerin ifadelerinin hikmet ve vücut kavramları ile birlikte ele alarak okuduğumuzda gayrihakikiyeci olarak değil teistik bilişselci gayridoğalcı ahlaki gerçekçiliğin temel tezlerini savunuyor olarak yorumlamanın daha doğru olduğudur. İkinci bölümde ise ii) Maturidi ahlak ontolojisinin kendine özgü bir değer gerçekliğini kabul ettiği sonucuna varıyoruz. Araştırmanın genel sonucu ise iii) Maturidiliğin ahlaki gerçekçiliğinin ne bir tür ilahi buyruk teorisine ne de bir tür doğalcılığa dayandırmakla serimlenemeyeceği fakat özgün bir modelin kurgulanması gerektiğidir. Bu model de değer çoğulculuğuna dayanan bir tür bilişselci teistik gayridoğalcılık olarak adlandırılabilir. Bilişselci teistik gayridoğalcılık şeylerin kendilerinde sahip olduğu doğal özellikler üzerinden ahlaki değerlerinin belirlenemeyeceğini iddia eder bunun ancak şeylerin doğal olmayan bazı ahlaki nitelikleri yani ilahi hikmete dayanmaları ve metafizik faydaya yol açmaları ile değerlendirilebilecek organik birlikler olduğunu söyleyerek ahlak ontolojisini kurar. Şeylerin oluşturdukları bu birlikler ahlaki açıdan değere sahiptir. Maturidi açıklamalarında şeylerin kendi başlarına iyi veya kötü olmadıklarını sık sık söyler. Burada bahsi geçen ve ahlaki değeri nesnel olmayan şeylerin doğal şeyler ve onların doğal nitelikleri -doğal fayda gibi- olduğunu düşünüyoruz. Bunun dışındaki nitelikleri yani ilahi hikmete dayanmaları ve metafizik faydaya yol açmaları bakımından organik birlikler olarak şeylerin kendilerinde değerinin olmadığını iddia ettiğini düşünmüyoruz. Nitekim ahiret hayatındaki fayda Maturidi için kendinde değere sahip olan bir şeydir. Hikmet, iman, adalet vb. birçok şey de aynı şekilde kendinde değere sahiptir. Fakat bu şeylerin hiçbirisi doğal şeylere ait olan nitelikler değildir. Teklif ile yükümlü hür iradeye sahip ve emir-yasaklara muhatap olan bir insan varlığının ortaya çıkması ile yani insan ile doğal şeylerin kurduğu ilişkilerin oluşturduğu varlık alanının ahlaki açıdan değerlendirilmesinin ancak mümkün olduğunu görüyoruz. Ayrıca Maturidi tek tür faydadan bahsetmemektedir. Metafizik fayda onun kendinde iyi olan şeyler arasında saydığı bir organik birliktir. Bunun dışında bir de doğal faydadan söz eder. Doğal fayda şeylerin kişiden kişiye iyi veya kötü etkilerinin olabileceği öznel bir değer taşır. Hatta bu öznel değer açısından Semerkandi'nin değer görüşünü gayrihakikiyeci öznelci olarak okuyan araştırmacılar da olmuştur. Özetle Maturidi ahlak ontolojisinin bilişselci, gerçekçi ve nesnelci bir teistik gayridoğalcılığa dayanan bir değer görüşüne sahip olduğunu iddia ediyoruz. Literatürdeki ilahi buyruk teorisi, doğalcı etik ve hatta gayrihakikiyeci etik olarak Maturidi ahlak ontolojisinin belirlenmesi yeterli bir açıklama sunmamaktadır kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Maturidi, Ahlak Ontolojisi, Değer, İyi, Kötü

MÂTÜRÎDÎ GELENEK BAĞLAMINDA MEVLÂNÂ'DA “ÖLMEDEN ÖNCE ÖLMEK” ANLAYIŞI

Dr. Öğr. Üyesi Ali KARAKOYUNLUOĞLU

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ali.karakoyunluoglu@selcuk.edu.tr

Bu bildiri, Mevlânâ'nın “ölmeden önce ölmek” düşüncesini Kur'ân-ı Kerîm'in ölüm tasavvuru ve Mâtürîdî gelenekteki bilgi-haber anlayışı bağlamında ele almaktadır. Çalışmanın giriş kısmında ölümün Kur'ân'da hayatın tamamlayıcı bir aşaması olarak sunuluşuna ve Mâtürîdî'nin gayb alanına dair bilgiyi “haber” ilkesine dayandıran yaklaşımına dikkat çekilmektedir. Bu çerçevede, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'de ölümün mahiyetini aklî bir tanım olmaktan çıkarıp vahye uygun biçimde kalbî bir dönüşüm olarak yorumlayışını kavramada fikrî bir zemin oluşturmaktadır.

Çalışmada ilk dönem tasavvuf klasiklerinde ölümün ahlâkî ve tecrübî bir mesele olarak işlendiği vurgulandıktan sonra, Mevlânâ'da bu tecrübî perspektifin nasıl derinleştirildiği anlatılmaktadır. Mevlânâ'ya göre hakikî ölüm, biyolojik bir son değil, nefsin arınarak sükûta ermesi ve böylece insanın Cenâb-ı Hak'ta dirilmesidir. *Mesnevî*'de “ölmeden önce ölmek” çağrısı, nefsi arındırmayı, dünyevî bağlardan uzaklaşmayı, riyazet ve çile yoluyla ruhu olgunlaştırmayı hedefleyen bir manevî eğitim süreci olarak sunulmaktadır. Çeşitli beyitler üzerinden, Mevlânâ'nın ölümü korku değil bilgelik; yokluk değil diriliş; ayrılık değil kavuşma olarak yorumladığı ortaya konmaktadır.

Bildiri, modern toplumda ölümün giderek görünmez kılınması ve anlamından koparılması olgusuna da değinerek Mevlânâ'nın ölüm tasavvurunun çağdaş insan için nasıl bir varoluş imkânı sunduğuna dikkat çekilmektedir. Sonuç olarak, “ölmeden önce ölmek” fikrinin Mevlânâ'da hem ontolojik bir dönüşüm hem de manevî olgunlaşma süreci olarak temellendirildiği gösterilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ, Ölmeden önce ölmek, Mâtürîdî gelenek, Mesnevî, Ölüm tasavvuru.

ŞEYH MUHAMMED SÂDİK MUHAMMED YUSUF'UN MÂTURÎDİLİĞE AİT ÇALIŞMALARI

Gulzodakhon KHURMUKHAMEDOVA

Selçuk Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi

gxurmuhammedova@gmail.com

Şeyh Muhammed Sâdık Muhammed Yusuf, 1952 yılında Özbekistan'ın Andican vilayetinde doğmuş olup ilk dinî eğitimini babasından almıştır. Buhara'daki Mir Arap Medresesi'ni tamamladıktan sonra Sovyetler döneminde faaliyet gösteren tek dinî yükseköğretim kurumu olan Taşkent İslâm Enstitüsü'nde öğrenimini sürdürdü. 1976 yılında Libya'nın Trablus şehrindeki İslâmî Davet Üniversitesi'ne kabul edilerek 1980'de üstün başarıyla mezun oldu.

Ülkesine döndükten sonra Özbekistan Dini İdaresi'nin dış ilişkiler biriminde görev yaptı ve Taşkent'teki İmam Buhârî İslâm Enstitüsü'nde müderrislikten müdürlüğe kadar çeşitli kademelerde bulundu. 1981–1989 yılları arasında Tefsir, Hadis, Ulûmü'l-Kur'ân ve Akaid dersleri verdi. 1 Şubat 1989 tarihinde yapılan IV. Kurultay'da Orta Asya ve Kazakistan Müslümanları Dini İdaresi'nin müftülüğüne seçilerek Türkistan Müslümanlarının son, bağımsız Özbekistan'ın ise ilk müftüsü oldu.

Şeyh Muhammed Sâdık Muhammed Yusuf'un Mâturîdiliğe dair birçok eseri bulunmaktadır. Bunlar arasında İman, Sünnî Akideler, Hidayet İmamı: İmam Ebû Mansûr Mâturîdî, Akiyetü't-Tahâviyye Şerhinin Telhîsi, Akaid İlmi ve İlgili Meseleler adlı çalışmalar yer alır. Bu tebliğde, Şeyh Muhammed Sâdık Muhammed Yusuf'un hayatı kısaca ele alınacak, ardından Mâturîdiliğe dair söz konusu eserlerinde yer alan öğretisi, eserlerindeki bilgiler, muhteva ve tesirleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Muhammed Sâdık Muhammed Yusuf, Mâturîdilik, Akaid, İman, Sünnî Akideler, İmam Ebû Mansûr Mâturîdî.

GÜNÜMÜZ DÜNYASI VE TÜRK DÜNYASINDA BUGÜNÜN VE GELECEĞİN ŞEKİLLENMESİNDE HANEFİ YÖNTEMİN ÖNEMİ

Prof. Dr. Ali DUMAN

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ali.duman@inonu.edu.tr

XXI. yüzyılda, İslam dünyası ve bilhassa Türk dünyası, küreselleşmenin kimlik aşındırıcı baskıları, modern hukuk sistemleri ile geleneksel hukuki anlayışlar arasındaki gerilimler, toplumsal parçalanma, radikalizmin yükselişi ve siyasal otorite sorunları gibi çok boyutlu krizlerle karşı karşıyadır. Bu bağlamda, geleceği inşa etme sorumluluğunun bir zorunluluğu olarak tarihî mirasın sunduğu imkânların yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Hanefî yöntem, İslam hukuku kaynaklarını (*Kitap, Sünnet*) *mekasidü's-şeriya*ya uygun biçimde anlama ve mevcut zaman ve mekân şartlarına uyum sağlayarak toplumsal ihtiyaçlara cevap veren hükümleri belirleyebilme biçimi olarak tanımlanabilir. Hanefilik, sadece normatif bir sistem değil, aynı zamanda toplumsal hayatın sürekliliğini temin eden bir hukuk felsefesi olarak addedilmektedir. Hanefî yöntemin Türk-İslam medeniyetinin fikrî taşıyıcılarından biri olduğu ve Karahanlılardan Osmanlılara kadar uzanan süreçte adalet anlayışını ve devlet-toplum ilişkisindeki dengeleri büyük ölçüde şekillendirmiştir. İmam Mâtürîdî'nin kelâm anlayışıyla birleştiğinde, akıl ve iman dengesini koruyan, hoşgörüyü teşvik eden ve daima ortayolu önceleyen bir paradigma yaratmada başarılı olmuştur. Güncel sorunlara yönelik olarak, Hanefî-Mâtürîdî akılcılığı ve hoşgörüsü, radikalizm ve tekfircilik karşısında toplumları şiddetten koruyacak güçlü bir teolojik kalkan işlevi görebilir. Yöntemin esnek ve *maslahat* temelli yapısı, modern hukuk düzenleri ile İslam hukuku arasındaki uyumu yumuşak bir çerçeveye oturtma potansiyeli taşımaktadır. Sonuç olarak, Hanefî yöntem, XXI. yüzyılda Türk dünyasının özgün kimliğini koruyarak küresel düzlemde etkili bir aktör olmasına katkıda bulunabilecek stratejik bir paradigma olarak değerlendirilebileceği gibi tüm dünyanın ihtiyacı olan adalet, eşitlik ve kardeşlik gibi değerlerin yeniden dünyaya hakim kılınmasında da rol oynayabilir. Bu çalışma, Hanefî yöntemin ortaya koyduğu usûl ve medeniyet tasavvurunun, günümüzün ve geleceğin şekillendirilmesinde güçlü bir fikrî ve pratik potansiyel sunduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hanefilik, Hanefi Yöntemi, Türk Dünyası, İslam hukuku, İslam hukuk usulü, Sosyal Hayat

ÇAKERDİZE MEZARLIĞI TARİHİ

Doç. Dr. Otabek MUHAMMADİYEV

Özbekistan İmam Buhari Uluslararası Araştırma Merkezi

Bu çalışma, Semerkand'ın tarihî ve ilmî mirasının en önemli unsurlarından biri olan Çakerdize Mezarlığı'nın tarihsel gelişimini, burada medfun bulunan büyük âlimlerin ilmî katkılarını ve özellikle Ebu İshak İbrahim bin Şammâs Semerkandî'nin hayatı ile ilmî şahsiyetini ele almaktadır. Hicrî 221 (Miladî 835) yılında Ebu İshak'ın bahçesine defniyle mezarlık niteliği kazanan Çakerdize, kısa sürede İslam düşünce tarihinin önde gelen isimlerinin ebedî istirahatgâhı hâline gelmiştir. İmam Mâturîdî, Hakîm Semerkandî, Ebu'l-Leys Semerkandî ve Pazdavî gibi Kelâm, Fıkıh ve Tefsir alanlarının seçkin temsilcilerinin defnedildiği bu mekân, Orta Asya İslam medeniyetinin ilim geleneğini yansıtan benzersiz bir hafıza alanı niteliğindedir. 12. yüzyıla kadar pek çok büyük âlimin buraya defnedilmesi, mezarlığın ilmî ve manevî statüsünü daha da pekiştirmiştir. Mezarlığın 20. yüzyılın ortalarında tahrip edilerek yerleşim alanına dönüştürülmesi, bölgenin tarihî dokusuna telafisi güç zararlar vermiştir. Bununla birlikte 2000 yılında İmam Mâturîdî'nin 1130. vefat yılı anısına yapılan restorasyon çalışmaları, Çakerdize'nin yeniden ilmî ve kültürel hafızada yer bulmasını sağlamıştır. Çalışmanın merkezinde yer alan İbrahim bin Şammâs Semerkandî, hem fiziksel özellikleri hem de ilmî kapasitesiyle erken dönem hadis ilminin öne çıkan simalarından biridir. Bağdat ve Merv gibi merkezlerde eğitim görmüş, Ahmed b. Hanbel gibi otorite kabul edilen âlimlere hadis rivayet etmiş ve güvenilirliği birçok muhaddis tarafından teyit edilmiştir. Cesareti, zühdü, ilme bağlılığı ve özellikle Ehl-i Sünnet çizgisindeki duruşu, onun dönemin ilmî atmosferinde müstesna bir yer edinmesini sağlamıştır. Bu açıdan makale, Çakerdize Mezarlığı'nı bir ilmî merkez olarak konumlandırarak bölgenin tarihî kimliğine ışık tutmakta ve İslam ilim tarihinde kritik bir yere sahip olan şahsiyetleri bütüncül bir bakışla değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çakerdize Mezarlığı, Semerkand, İmam Mâturîdî, İbrahim bin Şammâs, Orta Asya İslam tarihi, Hadis ilmi, İslam âlimleri.

MÂTURİDİLİK DOKTRİNİ ÖNCÜSÜ SUFİ ALLAHYAR

Doç.Dr. Mehrojiddin AMONOV

Özbekistan İmam Buhari Uluslararası Araştırma Merkezi

mirzomerojiddin@gmail.com

Maturidilik, yalnızca Orta Asya'da değil, tüm Müslüman dünyasında büyük öneme sahip bir öğretiler. Makale, Maturidiliğin ortaya çıkışını ve sonraki dönemlerdeki yayılımını ele almaktadır. Daha sonraki dönemlerde bu öğreti, birçok tarikat ve temsilcisinin faaliyetlerine yansımıştır. Çalışma, Nakşibendi tarikatının şeyhlerinden Sufi Allahyor'un Maturidiliğin aktif bir savunucusu olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Maturidilik, Orta Asya, Nakşibendi, Sufi Allahyor.

HANEFÎ HADİS ALGISI VE VAHDET

Doç. Dr. Osman Nedim YEKTAR

Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

onyektar@nku.edu.tr

Hanefî hadis algısının başta Türk dünyası olmak üzere ümmet arasında birliğe vesile olduğu, çalışmamızın özünü oluşturacaktır. Hanefî hadisçiler,

Kur'an-ı Kerim'den sonra İslâm'ın ikinci kaynağı olarak mütevatir haberi görmüşler. Bu tür haberlerin içerisine meşhûr/müstefîd hadisleri almışlar. Bu hadisleri inkâr eden hiçkimseyi tekfir etmemişlerdir. Ebû Hanife (ö. 150/767), Ebû Yûsuf (ö. 182/798) ve Kerhî (ö. 340/952), meşhur hadisi inkâr eden kimsenin "küfründen korkulacağını" savunmuşlar. Bu yaklaşımlarıyla toplumda oluşması muhtemel tefrikaya engel olmuşlardır. Bu gibi kimseleri küfür ehli saymayıp bidat ehli sayarak, toplumda oluşabilecek gruplaşmalara engel olmuşlardır. Ebû Hanife, Ebû Yûsuf ve Kerhî'nin izlediği bu yaklaşımı sonraki Hanefî Âlimler de benimsemişlerdir.

ed-Debûsî (ö. 430/1038) ve el-Aynî (ö. 855/1451) bu Âlimlerden bazılarıdır. Bu Âlimler aynı yaklaşımlarını, mestler üzerine meshetme, recm gibi Hanefî toplumunun tamamına yakınının nesilden nesile uygulamada kabul ettikleri/Telakkî bi'l-kabûl hadislerde de sergilemişlerdir. Bu hadisleri inkâr edenleri de "Bidat ehli" veya "Küfründen korkulan" kimseler olarak kabul etmişlerdir. "Kâfir" ya da "Müşrik" nitelemesinde bulunmamışlardır. Bu yaklaşımın oluşmasında Ebû Hanife'nin hadis anlayışının yanı sıra "Ehli kıble tekfir edilemez." kaidesini koymuş olması etkili olmuştur. Ebû Hanife ve talebeleri, mütevatirden sonra delil olmaya en elverişli gördükleri meşhûr hadisleri, haber-i vâhidin alt başlığı yapmayarak bu tür hadislerin değerini bir bakıma artırmışlar. Öte yandan bu tür hadisleri inkâr edenleri de tekfir etmeyerek hükme medâr olmuş bu hadisler konusunda bilmeden yanlış ifade kullananlar tekfir edilmemişler. Böylece fitneye sebebiyet vermemişlerdir. Günümüzde bazı çevreler, "Kabir ziyareti, Resûlullah sas.'in kabrine tazimde bulunma, Mushafa ve Âlimlere saygı gösterme" gibi hususları "Şirk" olarak nitelemektedirler. Halbuki Hanefî hadisçiler tarafından yukarıda sayılan bütün hususlar Kur'an ayetleri ve hadislerle makul şekilde izah edilmiştir. Bu izahlardan birisinde Hindistanlı Hanefî Âlim Şah Veliyyullâh ed-Dihlevî (ö.1176/1762), Yapılan saygının "Şeâir" gereği olduğunu çeşitli delilleriyle ortaya koymuştur. Böylelikle toplumda bir nifâk vesilesi olmaktan uzak durmuş. Ayrışmaya sebebiyet vermemiştir.

Yukarıdaki yapılan açıklamalar, "Her kim kardeşine -"Ey kâfir!" derse, bu sözü ikisinden birisi hak etmiş olur." hadisinin bir bakıma şerhi niteliğindedir. Çalışmamızı hadisler, şerhler ve Hanefî Hadis Âlimlerinin görüşleri çerçevesinde ele alacağız.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Hanefî, Ebû Hanife, Fitne, Tekfir.

HANEFÎ-MÂTÜRÎDÎ DÜŞÜNCENİN SİYASET ANLAYIŞI

Doç. Dr. Mehmet Nuri GÜLER

Kıbrıs Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

mnguler55@gmail.com

Tebliğ'in konusu, "Hanefî-Mâtürîdî Düşüncenin siyaset Anlayışı"dır.

Tebliğ'in amacı, İslâm tarihinde ümmetin farklı kavim ve kültürlerden oluşması gerçeğinden hareketle, siyâsî iktidar ve hilâfet meselesinin doğurduğu itikadî ve siyâsî tartışmaları incelemektir. Özellikle Mürcie'nin ortaya çıkışı, Ebû Hanîfe ile olan irtibatı ve bu görüşlerin Mâtürîdîlik çerçevesinde sistemleştirilmesi süreci üzerinde durulmaktadır. Bunun yanında, Hanefî-Mâtürîdî siyâsî anlayışının Abbâsîlerden Sâmânîlere, Selçuklulara ve nihayet Osmanlılara kadar olan etkisi ve Ebüssuûd Efendi'nin fetvasıyla Osmanlı hilâfet anlayışına yansımaları ortaya konulmaktadır.

Tebliğ'in kapsamı, Hz. Peygamber sonrası dönemde hilâfet meselesi etrafında gelişen siyâsî toplumsal tartışmalardan başlayarak, Hâricîler, Şîa, Mu'tezile ve Mürcie gibi erken dönem siyâsî itikadî toplulukların doğuşunu, Mürcie'nin sahâbe tekfirine karşı tavrı, Arap-mevâlî eşitliğini savunmasını ve Emevîler döneminde siyâsî iktidara katkısını, Mâtürîdîliğin Mâverâünnehir ve Horasan'da şekillenmesini, Sâmânîler ile resmî mezhep haline gelmesini, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yayılışını, Osmanlılar'da hilâfet anlayışını ve Ebüssuûd Efendi'nin fetvasında Hanefî-Mâtürîdî çizginin devamını kapsamaktadır. Böylece, İslâm ümmeti içinde Arap ve Arap olmayan unsurların siyâsî ve itikadî düzeydeki etkileşimleri, hilâfet anlayışının tarihsel sürekliliği içinde ele alınmaktadır.

Tebliğde takip edilen yöntem, tarihsel-analitik bir yaklaşımdır. Öncelikle, tarihî olaylar Hz. Peygamber sonrası hilâfet tartışmaları, Muâviye'nin iktidarı, Abbâsîlerin yükselişi, Sâmânîlerin kuruluşu, Selçukluların siyâsî etkisi, Osmanlılara hilâfetin intikali kronolojik sırayla verilmiştir. Ardından, bu tarihî süreçler içinde itikadî ekoller özellikle Mürcie ve Mâtürîdîlik incelenmiş, onların toplumda oynadıkları rol ve siyâsî iktidarla ilişkileri açıklanmıştır. Son olarak da, sistematik yorum yapılarak Hanefî-Mâtürîdî çizginin hilâfet anlayışına etkisi değerlendirilmiştir. Bu yöntemle, tarihî gelişmeler yalnızca olayların aktarımıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda bu olayların ümmetin siyâsî, itikadî ve toplumsal yapısına etkisi de analiz edilmiştir.

Tebliğ'in temel kaynakları, "Ebû Hanîfe Nu'man b. Sâbit (ö. 150 h./767 m.), Risâletü Ebî Hanîfe ilâ Osmân el-Bettî, Tahkîk: M. Zâhid el-Kevserî, İstanbul 1992; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî (ö. 333 h./944 m.), Kitâbu't-Tevhîd, Tahkîk: Bekir Topaloğlu, Muhammed Aruçi, Ankara 2003; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî (ö. 333 h./944 m.), Te'vîlâtü'l-Kur'ân (Te'vîlâtü Ehli's-Sunne), el-Cuz'u'l-Evvel, en-Nâsir: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 2005; Ebû'l-Hasen Alî b. İsmâîl el-Eş'arî (ö. 324 h./935-36 m.), Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve İhtilâfu'l-Musallîn, el-Cuz'u'l-Evvel, Tahkîk: Ahmed Cad, el-Kâhire 2009; Ebû'l-Yusr Muhammed el-Pezdevî (ö. 493 h./1100 m.), Ehl-i Sünnet Akaidi, Çeviren: Şerafeddin Gölcük, İstanbul 1980" olmuştur.

Mâtürîdiyye'nin görüşlerini açıklanmasında, Mâtürîdîliğin kurumsallaşması ve yayılmasında, "Ebû'l Mu'in en-Neseî (ö. 508 h./1115 m.) ve özellikle "Tabsiratu'l-Edille" ile "et-Temhîd Li-Kavâ'idü't-Tevhîd" adlı eserlerine başvurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ebû Hanife, Mâtürîdî, Haife, Murcie, Mevâlî,

SOSYAL EPİSTEMOLOJİ PERSPEKTİFİNDEN TANIKLIK VE HABER: MÂTÜRÎDÎ-İBN SÎNÂ MUKAYESESİ

Dr. Öğr. Üyesi Hacer Ergin ÖZKAN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

hacererginozkan@aybu.edu.tr

Toplumun bilme süreçlerini kendisine konu edinen sosyal epistemoloji, bir toplulukta bilginin nasıl üretildiği, hangi aşamalardan geçerek güvenilir hale geldiği, gerekçelendirmesinin nasıl yapıldığı gibi konuları inceler. Bireyin neyi ne kadar bilebileceğini konu edinen bilgi felsefesinin aksine sosyal epistemoloji, toplumların entelektüel süreçlerine odaklanır. Bu noktada bireyin diğerleri ile olan ilişkisi ve onlara hangi parametreler üzerinden güvenilebileceği meseleleri önemli hale gelmektedir. Zira kolektif bir bilme ve öğrenme söz konusudur.

Sosyal epistemolojinin en temel meselesi tanıklıktır. Bilgi kaynaklarının içerisinde yer alan tanıklık, epistemik açıdan diğerlerinden ayrılır. Başkalarının aktardığı bilgiye güvenmeyi zorunlu kılan bir yapıya sahip olması, onu otonom olarak değerlendirmekten bizi uzaklaştırır. Bu noktada güven, belirleyici bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira tanıklık insanı epistemik bakımdan “öteki”ne bağımlı hale getirir. Tanıklığın epistemik değer kazanması, tanıklıkta bulunan kişinin güvenilirliğine, niyetine ve yetkinliğine duyulan güvenle mümkündür. Modern sosyal epistemoloji bu durumu “epistemik bağımlılık” ve “epistemik güven” kavramlarıyla açıklar. Birey, tanıklığı kabul ettiğinde yalnızca bir içerik doğrulaması yapmaz; aynı zamanda tanıklık edenin doğruluk iddiasına güven duyar.

İslam düşünce tarihinde tanıklık meselesi en yoğun biçimde haber teorisi çerçevesinde tartışılmıştır. Haber, özellikle de mütevatir haber, bireysel tanıklıkların toplumsal düzeyde çoğalması ve güvenilirlik kazanması anlamına gelmektedir. Bu noktada, epistemik değer belirlenmesinde güven, çokluk ve aklın onayı gibi kriterler öne çıkmıştır. İslam düşünürleri arasında Mâtürîdî ve İbn Sînâ, haberin bilgi kaynağı olarak bağımsız statüsünü kabul eden ve onu epistemik açıdan temellendiren iki önemli isimdir. Mâtürîdî, kelim geleneği içerisinde, haberin özellikle mütevatir formunu kesin bilgi kaynağı olarak ele alırken İbn Sînâ, felsefi gelenekte haberin zorunlu bilgi doğurmasını aklın denetimiyle temellendirmiştir. Her iki düşünür de tanıklığı epistemik açıdan bağımsız ve vazgeçilmez bir kaynak olarak değerlendirirken farklı geleneklerden gelmelerine rağmen güven-haber-akıl üçgeni etrafında benzer sorulara cevap aramıştır.

Bu çalışmanın amacı, modern sosyal epistemolojide merkezi bir kavram olan tanıklık meselesini İslam düşüncesinin iki önemli temsilcisi olan Mâtürîdî ve İbn Sînâ üzerinden ele almak ve bu çerçevede haber teorisinin epistemik değerini ortaya koymaktır. Çalışmanın kapsamını, özellikle Mâtürîdî’nin Kitâbü’t-Tevhîd ve Te’vîlât adlı eserlerinde yer alan bilgi teorisi tartışmaları ile İbn Sînâ’nın eş-Şifâ külliyyatı içinde, el-Burhân ve el-Hatâbe, el-İşârât ve’t-Tenbihât, el-Hidâye, Dânişnâme’i Alâ’î ve en-Necât isimli eserlerinde geliştirdiği epistemolojik yaklaşım oluşturmaktadır. Yöntem olarak karşılaştırmalı ve analitik bir okuma benimsenmiş; klasik metinlerdeki haber, mütevatir ve güven kavramları modern sosyal epistemolojideki tanıklık ve epistemik güven tartışmalarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu yönüyle çalışma, klasik İslam düşüncesinde haber teorisinin özgün katkılarını ortaya koyarken modern sosyal epistemolojiyle kavramsal bir köprü kurmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Epistemoloji, İslam Felsefesi, Mâtürîdî, İbn Sînâ, Tanıklık, Haber.

GETTIER PROBLEMİ VE İMAM MÂTURÎDÎ’NİN BİLGİ TANIMI: KARŞILAŞTIRMALI BİR EPİSTEMOLOJİ İNCELEMESİ

Mahmut Ramazan BÖBER

The World Islamic Sciences and Education University

mahmutbober@gmail.com

Bu çalışmanın amacı, Edmund L. Gettier’in 1963 yılında yayımladığı ‘Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç Bilgi midir?’ başlıklı makalesinde Platon, Roderick M. Chisholm ve A. J. Ayer’in görüşleri etrafında şekillenen “gerekçelendirilmiş doğru inanç” tanımına yöneltilen itirazların ortaya çıkardığı “gerekçelendirmenin bilgi için yeterli olup olmadığı” sorununu ele almaktır. Ayrıca, tesadüfî doğruluk (epistemik şans) ve yanlış gerekçeden kaynaklanan doğru inanç gibi epistemik problemler, İmam Mâturîdî’nin bilgi anlayışı ışığında değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda çalışmamız da “bilgi, gerekçelendirilmiş doğru inançtır” önermesini oluşturan unsurları Mâturîdî’nin bilgi tanımıyla kavramsal ortaklık ve karşıtlık ilişkileri çerçevesinde ele almıştır. Ayrıca, Gettier’in ortaya koyduğu kesinlik, şans ve gerekçelendirme sorunlarının Mâturîdî’nin bilgi tanımı açısından değerlendirilmesi ve bu sorunlara yönelik imkânlar ile sınırlılıkların belirlenmesi hedeflenmiştir.

Böylece, çağdaş epistemolojide bilgi tanımı etrafında yürütülen tartışmalar ile Mâturîdî kelâm geleneğinin bilgi anlayışı karşılaştırmalı olarak incelenerek, Mâturîdî düşüncesinin günümüz epistemik sorunlarına karşı uygulanabilir bir epistemik yaklaşım olarak konumlandırılması amaçlanmıştır.

Bu çalışma, çağdaş epistemoloji literatüründe Gettier’e yöneltilen eleştirileri doğrudan konu edinmemektedir. Bunun yerine, İmam Mâturîdî’nin bilgi tanımı çerçevesinde Gettier’in “gerekçelendirilmiş inanç olarak bilgi” anlayışına yönelttiği itirazların ortaya çıkardığı temel sorunlara odaklanmaktadır.

Mâturîdî kelâm geleneğinde farklı bilgi tanımlarının bulunmasına rağmen İmam Mâturîdî’nin tanımıyla konuyu sınırlandırmamızın nedeni, onun tanımının hem Mâturîdîlik okulu içinde meşhur olması hem de diğer kelâm okullarında etkili olmuş bir bilgi tanımının merkeze alınmasının daha uygun bulunmasıdır. Bu nedenle çalışma, Gettier’in bilgi kuramsal sorununu İmam Mâturîdî’nin bilgi anlayışı üzerinden ele almakta; diğer kelâmî veya felsefî epistemoloji yaklaşımlarını kapsam dışı bırakmaktadır.

Tebliğde öncelikle Gettier probleminin modern epistemolojide yol açtığı tartışmalar ve bilgi tanımında ortaya çıkan kriz ele alınacaktır. Ardından, İmam Mâturîdî’nin bilgi tanımının kelâm geleneğindeki bilgi teorileri içerisindeki yeri incelenecektir. Sonrasında Mâturîdî’nin bilgi tanımının unsurları açıklanacak ve bu tanım; gerekçelendirme, şans, doğruluk ve kesinlik kavramları ekseninde Gettier yaklaşımıyla karşılaştırılacaktır. Böylece Mâturîdî’nin bilgi tanımının Gettier sorunlarına yönelik katkıları ve yetersizlikleri tartışılacaktır.

Bu çalışma, nitel araştırma kapsamında metin temelli ve kavramsal çözümlemeye dayalı bir yöntemle yürütülmüştür. Edmund Gettier’in makalesi ile İmam Mâturîdî’nin bilgi tanımı, karşılaştırmalı-kavramsal analiz yöntemiyle ele alınmış; birincil ve ikincil kaynaklar üzerinden içerik analizi yapılarak modern epistemoloji ile kelâm geleneği arasındaki kavramsal ilişkiler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Epistemoloji, Gettier, Mâturîdî, Gerekçelendirme

EBÛ MANSÛR EL-MÂTÜRÎDÎ'NİN ANTROPOLOJİSİNİN YANLIŞ OKUNUŞU ÜZERİNE BİR TESPİT

Dr. Öğr. Üyesi Tuğba GÜNAL

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

t_gunal@hotmail.com

Din anlayışından devlet sistemine, ahlâktan eğitime kadar her alan, insanı nasıl gördüğümüz ve konumlandığımızla ilgilidir. Dolayısıyla insan varlığına ilişkin doğru bir çözümleme yapmak ve sağlam bir tasavvur kodu belirlemek, ilmî bir faaliyet olmanın ötesinde, medeniyet inşasıyla ilgili bir sorumluluktur. Bu sorumluluğun bir yönü, insanın kendi mahiyetine dönük tefekkürü (akıl) ve bu zeminde şekillendirdiği eylemi (fiil) ile gerçekleştirilirken; diğer yönü, bu tefekküre ve eyleme doğru rotayı işaret eden ilahî yardımla (vahiy) gerçekleştirilmektedir. Dinin insan için olmasının gerekçesi de burada aranmalıdır. İnsana rehberlik eden vahyin içerisindeki ifadeler, “dosdoğru” (Kehf 18/2), “açık ve anlaşılır” (Hacc 22/16) olmalarının yanı sıra insanlar için “uyarıcı” (İbrahim 14/52), “öğüt” (Müddessir 74/54-55) ve aralarındaki “ihtilafı giderici”dir (Nahl 16/64). Kanaatimizce vahyin tüm bu özellikleri, insanın hem bilişsel hem de ahlâkî dönüşümü içindir. Bu dönüşümün merkezine ise insanın kendisine ilişkin tasavvurunu tashih etme hedefinin koyulduğu görülmektedir.

Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin insan konusunda yaptığı iki tanım ve bu tanımların etrafına ördüğü kavramlar, onun Kur'ân merkezli bir tasavvur inşasında bulunma çabasını ortaya koymaktadır. Mâtürîdî, insan konusunda düalist anlayışı temel alan felsefi yaklaşımın farkında; fakat insan ontolojisi konusunda bu yaklaşımın tamamen karşısında bir duruş sergilemektedir. Kitâbü't-tevhîd ve Te'vîlâtü'l-Kur'ân adlı eserleri incelendiğinde, Mâtürîdî'nin, insanı ontolojik gerçekliklere bölünmüş bir biçimde değerlendirmede; aksine yapısal bütünlüğü temele aldığı anlaşılmaktadır. Fakat bu konuda yapılan çalışmaların, Mâtürîdî'nin insan konusundaki görüşlerini bütüncül bir okumaya tabi tutmadıkları ve bu sebeple yanlış değerlendirmelerde bulundukları görülmektedir. İnsana ilişkin felsefi bakışın yaygınlığı ve baskınlığının, Mâtürîdî'nin bu konudaki izahlarını anlamada da belirleyici bir gözlük ürettiği açıktır.

Tebliğimizin amacı, Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin insan konusundaki görüşlerini kendi ifadeleri üzerinden bütüncül bir şekilde ele alarak ortaya koymak ve bu konudaki yaygın hatayı tashih etmektir. Mâtürîdî'nin günümüze ulaşan Kitâbü't-tevhîd ve Te'vîlâtü'l-Kur'ân eserleri çalışmamızın kaynaklarını teşkil etmektedir. Mâtürîdî'nin a) insan tanımları ve insanı ontolojik anlamda nasıl temellendirdiği, b) insanı anlamaya yönelik kullandığı kavramlar, c) Mâtürîdî'nin insan anlayışının Kur'ânî temelleri, e) Mâtürîdî'nin insan anlayışının medeniyet ideallerimize nasıl katkı sunacağı ve f) Mâtürîdî'nin bu konuda yanlış anlaşılma gerekçeleri ise bu bildirinin kapsamını teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Medeniyet, İnsan, Tasavvur, Tashih, Mâtürîdî.

BİLGİYİ CEHALETLE TARTMAK: MÂTÜRÎDÎ'NİN KİTÂBÜ'T-TEVHÎD'İNE CEHALET KAVRAMI ÜZERİNDEN BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Üyesi Samet ŞENEL

Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

sametsenel@trabzon.edu.tr

Cehalet kavramı uzun süre yalnızca bireysel bilgisizlik ya da kültürel eksikliklerle ilişkilendirilmiş olsa da, bu yaklaşım cehaletin derin yapısını ve toplumsal etkilerini açıklamakta yetersiz kalmıştır. Cehalet tarihinin oluşturulması, yalnızca “neyin bilinmediği”ni değil, aynı zamanda “neden bilinmediği”, “bilgiden nasıl uzak durulduğu” ve “bilginin nasıl saptırıldığı” gibi soruların da cevaplanmasını sağlar. Bu çalışmada, cehaletin tarihsel, felsefi ve teolojik zeminleri üzerinden bir sorgulama gerçekleştirilerek, Türkçe literatürde henüz yeterince yer bulmamış bu kavramın kavramsal derinliği ve entelektüel önemi ortaya konacaktır.

Tebliğde Mâtürîdî'nin Kitâbü't-Tevhîd adlı eserinde yer alan “cahil”, “cehalet” ve “bilgisizlik” temaları üzerinden cehaletin ahlaki, kozmolojik ve epistemik yönleri değerlendirilmektedir. Işık ve karanlık metaforuyla yapılan açıklamalardan, peygamberliğe duyulan ihtiyaca kadar uzanan geniş bir yelpazede cehalet; bireysel bir zaaf olmaktan çıkıp, varoluşsal bir problematik hâline getirilmiştir.

Çalışmada tematik içerik analizi yöntemi esas alınarak, Mâtürîdî'nin Kitâbü't-Tevhîd adlı eserindeki cehaletle ilgili pasajlar titizlikle incelenmiş, ilgili bölümler tematik başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Her pasaj kendi bağlamı içerisinde analiz edilerek, cehaletin ışık-karanlık metaforları, hikmet karşıtlığı, aklın sınırlılıkları ve peygamberliğin gerekliliği gibi çeşitli düşünce eksenlerinde nasıl konumlandırıldığı açıklığa kavuşturulmuştur. Özellikle cehaletle hikmet arasındaki karşıtlık; Allah'a atfedilen hikmetli fiiller ile cahilce davranışlar arasındaki ayrımın cehaletin alt başlıkların karşılıkları ele alınmıştır. Bunun yanı sıra kelâm literatüründeki Mutezile, Seneviyye ve Deysaniyye gibi mezheplerin görüşleriyle yapılan karşılaştırmalı analizler aracılığıyla, cehaletin hangi düşünsel kırılma noktalarıyla ilişkili olduğu da ortaya konmuştur. Mezhepler arası tartışmalardan faydalanılarak, cehaletin sadece entelektüel bir zayıflık değil; yanlış bilgiye bağlı dogmatik direnç, hakikati reddetme eğilimi ve aklî istidadın yozlaşması gibi çok katmanlı boyutlarıyla yeniden tanımlandığı gösterilmiştir. Böylece çalışma, cehalet kavramını İslam düşüncesinde yeniden konumlandırarak, hem bireysel hem de kolektif epistemoloji bağlamında anlamlandırma çabası ortaya koymaktadır.

Cehaletin tarihi, sadece geçmişteki bilgi eksikliklerini değil; çağlar boyunca hakikatin reddedilme biçimlerini de anlamamızı sağlar. Bu bağlamda cehalet, bilginin yokluğu değil, bilince ve sorumluluğa sırt çevirmek şeklinde tezahür eden bir zihinsel tutumdur. Mâtürîdî'nin perspektifi, cehaleti ilahi hikmetin anlaşılmasının önünde duran bir engel olarak tanımlar ve aklın rehberliğiyle aşılabileceğini savunur. Sonuç olarak, bu bildiriyle Türkçe literatürde henüz sistematik biçimde ele alınmamış olan “cehalet tarihi” kavramına dikkat çekilecek ve bu kavramın bilgi tarihi bağlamında özgün bir araştırma alanı olduğu gösterilecektir. Böylece, sadece bilginin varlığı değil, bilgiden uzak kalma hâli de tarihsel analiz kapsamında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Tarihi, Cehalet Tarihi, Mâtürîdî, Kitâbü't-Tevhîd

TEOLOJİ İLE DİN EĞİTİMİ ARASINDAKİ ETKİLEŞİM: MÂTÜRÎDÎ DÜŞÜNCESİNDEN BİR YORUM

Ahmet YANAR

Dokuz Eylül Üniversitesi Doktora Öğrencisi
ahmet1995ynr@gmail.com

Bu bildiri, teoloji ile din eğitimi arasındaki hassas ilişkiyi, kimi zaman çatışan kimi zaman ise birbirini besleyen yönleriyle ele almakta ve Mâtürîdî'nin düşünce dünyası üzerinden yeniden yorumlamaktadır. Teoloji, dini bilginin yalnızca soyut teoriler üretmesini değil, aynı zamanda bu bilginin kavramsal temelini inşa etmesini sağlayan ana disiplindir. Din eğitimi ise, söz konusu temelden beslenerek bilgiyi bireyin zihnine, kalbine ve toplumsal hayata taşıyan; orada kök salmasına aracılık eden bir süreçtir. Başka bir ifadeyle, teoloji düşüncenin çerçevesini çizerken; din eğitimi bu çerçeveyi yaşama dönüştürür, öğretileri zihinden kalbe, kalpten davranışlara aktaran bir köprü işlevi görür.

Ne var ki bu iki alanın bağı, yalnızca akademik düzlemde açıklanabilecek kadar sınırlı değildir. Söz konusu ilişki, bireyin inancını nasıl anlamlandıracağını, hangi değerleri öncelikli kılacağını ve ahlaki yönelimlerini ne şekilde şekillendireceğini doğrudan etkiler. İmam Mâtürîdî, kelam geleneği içinde yalnızca sistematik bir yapı kurmamış; aynı zamanda akıl ile vahiy arasında kurduğu dengede dinin eğitici ve dönüştürücü yönünü de vurgulamıştır. Onun bilgi anlayışında akıl, hakikate giden yolda tamamlayıcı bir unsur değil, vazgeçilmez bir temeldir. Bu bakış açısı, din eğitiminin dogmatik tekrarlarla sınırlandırılmayacağını; aksine, anlam arayışını canlı tutan, sorgulamayı teşvik eden, eleştirel düşünceyi besleyen ve ahlaki duyarlılığı derinleştiren bir yapı olması gerektiğini hatırlatır.

Çalışma, nitel araştırma yaklaşımıyla hazırlanmış olup Mâtürîdî'nin temel eserleri üzerine doküman analizi yöntemiyle yürütülmüştür. Özellikle Kitâbü't-Tevhîd ve Te'vîlâtü'l-Kur'ân başta olmak üzere Mâtürîdî'nin temel eserleri ana kaynak olarak incelenmiştir. Bu bildiride, Mâtürîdî'nin bilgi anlayışının eğitime yansımaları ayrıntılı biçimde ele alınacak; modern din eğitimi yaklaşımlarına hangi açılardan katkı sunabileceği tartışılacaktır. Özellikle dini bilginin aktarımında aklî gerekçelendirme, kişisel sorumluluk ve toplumsal bilinç gibi temaların eğitim boyutu üzerinde durulacaktır.

Sonuç olarak, Mâtürîdî'nin teolojik mirası yalnızca geçmişe ait entelektüel bir sistem değil; insan merkezli, felsefi temelleri güçlü ve güncel eğitim yaklaşımlarına ilham verebilecek bir ufuk olarak değerlendirilmektedir. Onun yaklaşımı, inanç sistemini rasyonel temellere oturtmayı sağlamakla birlikte, bireyin vicdanında kök salan ahlaki sorumluluk bilincini de güçlendirir. Böylece değer odaklı bir din anlayışının hem bireysel hem de toplumsal düzeyde inşasına katkı sunar. Bu çalışma, bu yönleriyle literatüre yalnızca teorik bir ekleme yapmayı değil, aynı zamanda güncel tartışmalara yeni bir perspektif kazandırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Teoloji, Din Eğitimi, Mâtürîdî, Akıl, Ahlak.

ÇAĞDAŞ SORUNLARA GELENEKTEN YANITLAR: MÂTÜRÎDÎ'NİN TE'VÎLÂTÜ'L-KUR'ÂN'DA YARATILIŞLA İLGİLİ TEMEL SORULARA CEVAPLARI

Doç. Dr. Veysel Gengil

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

veysel.gengil@gmail.com

Ebû Mansûr el-Mâtürîdî (ö. 333/944), Te'vîlâtü'l-Kur'ân'da yalnızca âyetleri açıklamakla kalmayıp Kur'ân-ı Kerîm'i, insanı varoluşun kadim sorgularıyla yüzleştiren bir düşünce mimarisi içinde okumaktadır. Bu çalışma, yaratılış eksenli tartışmaların Mâtürîdî'de nasıl kurulduğunu; akıl-nakil telifi, kudret-hikmet dengesi ve adalet-sorumluluk ilişkisi üzerinden görünür kılmayı hedeflemektedir. İnceleme, eserin bütüncül okumasına dayanan kavramsal çözümlemeyi, yaklaşık bin sorudan oluşan çağdaş “öğrenci soruları” derlemiyle karşılaştırmalı olarak birleştirmektedir. Böylece seçilen on sorunun hem tekrar sıklığı hem de kavramsal merkeziliği bakımından temsili niteliği ortaya konmaktadır. Mâtürîdî, “insan niçin yaratıldı?” sorusunu, yaratmanın abes olamayacağı ve varoluşun gaye-imtihan ekseninde anlam kazandığı temel ilkesiyle açıklamaktadır. “Allah itaatsizliği bile bile neden yarattı?” itirazında, ilâhî bilmenin cebir doğurmadığını; teklifin adalet ve imkân şartlarına bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Şeytanın yaratılışını, özgürlüğün ciddiyetini ve sınanmanın alanını görünür kılan bir düzen unsuru olarak yorumlamaktadır. “Allah kendisi gibi bir ilâh yaratabilir mi?” sorusunu, tevhidin tanım gereği tekillik ve bağımsızlık içerdiğini belirterek mantıksal bir imkânsızlık olarak çözümlemektedir. Şer meselesinde “niçin yaratıldı ve neden engellenmiyor?” sorularını, şerri çoğu kez bir yokluk veya eksiklik ve imtihan alanı olarak okumaktadır. İlâhî müdahalenin sınırlandırılmasını, sorumluluğu mümkün kılan düzenin korunmasıyla ilişkilendirmektedir. “İrademiz dışında var edildiysek imtihan nasıl adildir?” sorusunun cevabını, insanda asgarî bilgi-irade-kudret donanımı ile delilin ortaya konması şartına bağlamaktadır. “Evren neden bir anda değil de altı günde yaratıldı?” sorusunu, kudret eksikliği değil; tedric ve tedbir ilkelerinin hem öğretici hem düzen kurucu tezahürü olarak açıklamaktadır. İnsanın “su, toprak, meni” gibi unsurlardan yaratıldığına dair beyanları, çelişik değil; yaratılışın farklı safhalarını tamamlayıcı nitelikte görmektedir. “Madem diriltileceğiz, niçin ölmekteyiz?” sorusunda ölümü bir kesinti değil, yeni bir varoluşa geçiş eşiği olarak yorumlamaktadır. “Kısa ömür-sonsuz azap” gerilimini ise fiilin yönelimi ve kalıcı niyetiyle temellendirmektedir. Sonuçta Mâtürîdî'nin cevapları, polemik amaçlı yüzeysel cevaplar değil; akli nakille telif eden, kudreti hikmetle, adaleti sorumlulukla dengeleyen tutarlı bir düşünce sistemi ortaya koymaktadır. Bu sistem, yaratılış merkezli itirazların güncel bağlamlarda da açıklayıcı güce sahip bir referans çerçevesine dönüştüğünü göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Mâtürîdî, Te'vîlâtü'l-Kur'ân, yaratılış, insan, soru-cevap.

**ÇAĞDAŞ DÖNEM SELEFÎ DÜŞÜNCEDE İMAM MÂTÜRÎDÎ ALGISI
(‘ADÂU’L-MÂTURÎDİYYE Lİ’L-‘AKÎDETİ’S-SELEFİYYE ADLI ESERDE
İMAM MÂTÜRÎDÎ’NİN KUR’ÂN’IN MAHİYETİYLE İLGİLİ
GÖRÜŞLERİNE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER ÖZELİNDE)**

Dr. Öğr. Üyesi Esat SABIRLI

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

esabirli@selcuk.edu.tr

Çağdaş dönemde İmam Mâtürîdî’nin entelektüel mirasına yönelik yaklaşımlar, ana hatları itibarıyla üç farklı şekilde kendini göstermektedir. Her biri farklı ideolojik veya teolojik zeminlerde belirginleşen bu üç perspektiften birincisi, Sünnî gelenek içerisinde yükselen ve İmam Mâtürîdî’yi tarihsel bağlamından koparmadan, Hanefî düşünce evreniyle birlikte anlamaya çalışan yaklaşımdır. İkinci yaklaşım ise İmam Mâtürîdî’nin akla vurgu yapan yönünü öne çıkaran ve onun düşüncelerini modern değerlerle uyumlu bir dinsel söylemin inşasında istihdam eden yaklaşımdır. Üçüncü yaklaşım ise daha çok modern dönem Selefi çevrelerde ortaya çıkan ve İmam Mâtürîdî’yi Ehl-i Sünnet çerçevesinin dışına iten katı tenkitçi tavrı yansıtmaktadır.

Bu bildiri, zikri geçen üç yaklaşım biçiminin sonuncusu olan çağdaş dönem Selefi düşüncenin İmam Mâtürîdî algısını konu edinmektedir. Anılan konu, bildirinin sınırlılıkları dikkate alınarak ‘Adâu’l-Mâturîdiyye li’l-‘Akîdeti’s-Selefiyye adlı eserde İmam Mâtürîdî’nin Kur’ân tasavvuruna yöneltilen eleştiriler üzerinden resmedilmeye çalışılacaktır. Adı geçen eser, yazarının ifadesiyle tez savunmaları tarihinde benzeri görülmedik yoğunlukta insan kitlesinin katıldığı 1989 tarihli yüksek lisans tez savunmasında başarılı bulunmuş bir akademik çalışmanın üç cilt halinde kitaplaştırılarak yayımlanmış formudur. Eserde bir mezhebin Kur’ân tasavvurunun merkezinde yer alan konular olarak; Mâtürîdîlerin Kur’ân’ın yaratılmış olduğu fikrini benimsedikleri ve Allah’ın kelam sıfatını ta’tîl ettikleri ileri sürülmüştür. Keza mezbûr eserde Mâtürîdîler, Selef akidesinin düşmanı, sapkın, bid’at ehli bir Mürcie olarak nitelendirilmiş ve mezhebin fikrî nesep bağının Cehmiyye’ye kadar uzandığı öne sürülmüştür. Ayrıca Mâtürîdîler gibi bid’at ehli kimselere karşı amansız olunması ve sert bir tutum takınılması gerektiği; aksi halde Ehl-i Sünnet’in baskı altına alınıp mağlup duruma düşeceği uyarısında da bulunulmuştur. Eserdeki bu satirik dilden İmam Mâtürîdî de nasibini almış ve o, Müslümanların akidesini ifsat eden te’vîl ve ta’tîl ehlinin simge şahsiyetlerinden birisi olarak nitelendirilmiştir. Buna bağlı olarak İmam Mâtürîdî, kendisine yönelik ‘alemü’l-hüdâ, reisü Ehli’s-Sünne gibi övgü içerikli nitelemeleri kesinlikle hak etmemiştir. Hal böyle olunca onun yazdığı tefsir kitabının adının Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne değil Te’vîlâtü Ehli’l-Bida’ olması gerektiği ileri sürülmüştür.

Şemsüddîn es-Selefi tarafından kaleme alınan ‘Adâu’l-Mâturîdiyye li’l-‘Akîdeti’s-Selefiyye adlı bu eser, Selefi çevrelerde İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdîliği en güçlü şekilde eleştiren eserlerden birisi olarak tanınmasına ve üç ciltlik geniş hacmine rağmen görebildiğimiz kadarıyla Türkiye’de eserle ilgili müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Bu bildirinin temel amacı eserde İmam Mâtürîdî’ye yöneltilen eleştirilerin kritiğini yapmaktan ziyade eserle ilgili literatürdeki boşluğa dikkat çekmek ve onu akademik camianın ilgisine sunmaktır. Bu yüzden bildiride betimleyici bir yöntem kullanılmış, buna bağlı olarak önce Şemsüddîn es-Selefi’nin biyografisine yer verilmiştir. Ardından müellifin eseri kısaca tanıtılmış ve eserde İmam Mâtürîdî’nin algılanma biçimi tasvir edilmiştir. Son olarak müellifin İmam Mâtürîdî algısı, Kur’ân’ın mahiyeti bağlamında ona yönelttiği eleştiriler üzerinden gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, İmam Mâtürîdî, Kur’ân’ın Mahiyeti, Selefilik

İMAM MÂTURÎDÎ’NİN BAZI TASAVVUFÎ KAVRAMLARA BAKIŞI

Prof. Dr. Ahmet YILDIRIM

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ayildirim2000@hotmail.com

İmam Mâturîdî çok yönlü şahsiyet ve alim olmakla birlikte, farklı düşünce ve anlayışlarıyla düşünce dünyamıza çok önemli katkılar sunmuştur. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de onun doğru tanınması ve bilinmesi, geniş kitlelere daha etkin bir şekilde sunulması faydalı ve önemlidir. O meşhur eseri Te’vilâtü’l-Kur’an pek çok yönden değerlendirmeyi hak etmektedir. Bu itibarla İmam Mâturîdî, genel kavramalar birlikte bazı tasavvufî sayılabilecek kavramlara yer verildiği görülmektedir. Bu bağlamda İmam Mâturîdî’nin din ve ahlak eksenli hikmete dayalı zühd ve tasavvuf anlayışıyla birlikte bazı tasavvufî kavramlara bakışı önem arz etmektedir. Bunun günümüz insanının anlamsızlık sorununa ve düşünce dünyasına çözüm sunabilecek bir potansiyele sahip olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla İmam Mâturîdî’nin eserinde tasavvufî kavramlarla ilgili olarak zühd ve takva, sabır, şükür, rıza, zikir, (Allah aşkı), riyazat (nefs mücahadesi), velayet gibi kavramlarla ilgili ortaya koyduğu görüşlerin özgün ve önemli olduğu düşüncesindeyiz. Örnek olarak zikredecek olursak zühd hakkında o, özetle farklı sayılabilecek şu bakış açısını ‘Allah’ı zikretmekten ve ebedi mutluluğa ulaşmaya engel olacağı düşüncesiyle maddi şeylere sırt çevirmenin yanlış olduğu’ görüşünü ortaya koyar. Sonuçta daha kesin neticeye bildirinin bitiminde ulaşabilmekle birlikte İmam Mâturîdî’nin eserinde bazı tasavvufî kavramlarla ilgili olarak zengin veriler sunduğunu söylemek mümkündür.

Bu yüzden onun bu tür düşünce ve görüşlerinin daha kapsamlı incelenmesi noktasında, bizde bu tebliğde onun düşünce dünyasında yer alan bazı tasavvufî kavramlar üzerinde durarak bu konulardaki anlayış ve düşüncelerini ortaya koymaya çalışacağız. Konu müellif ve eseri kapsamında nitel yöntemle incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Mâturîdî, Zühd, Tasavvuf, Tasavvufî Bazı Kavramlar.

GÜNÜMÜZ ÜRDÜN'ÜNDE HANEFÎ-MÂTURÎDİLİK: KURUMSAL AKADEMİK VE TOPLUMSAL YANSIMALAR

Enes Rıdvan YILMAZ

The World Islamic Sciences & Education University

e.rdvnylmz@gmail.com

Bu araştırma, günümüz Ürdün'ünde Hanefî-Mâturîdî kelâm geleneğinin nasıl algılandığını incelemekte ve bu geleneğin kurumsal, akademik ve toplumsal yansımalarını ele almaktadır. Öncelikle Ürdün'ün resmî kurumlarında, özellikle Vakıflar Bakanlığı ve İftâ Müdürlüğü çerçevesinde Hanefî-Mâturîdî anlayışa yaklaşım biçimleri ele alınmış; hutbe kitapçıkları, resmî yayınlar ve “Amman Mesajı” gibi metinler üzerinden bu geleneğin nasıl temsil edildiği incelenmiştir. İkinci olarak, akademik boyutta Ürdün Üniversitesi ve Uluslararası İslâmî İlimler Üniversitesi gibi yükseköğretim kurumlarının kelâm anabilim dallarında Hanefî-Mâturîdîliğe ne şekilde yer verildiği, okutulan klasik eserler arasında özellikle al-Nasafî'nin 'Aqâ'id'i ve al-Taftâzânî'nin şerhi, Mollâ 'Alî al-Qârî'nin Dav' al-Ma'âlî fî Şarh Bad' al-Amâlî'si ve Ibn al-Humâm'ın al-Musâyara'sının bulunduğu ve bu geleneğe dair yüksek lisans ve doktora tezlerinde hangi yönlerin öne çıkarıldığı araştırılmıştır. Üçüncü olarak, toplumsal boyutta medrese usulü eğitim veren vakıflar ve özel ders halkaları mercek altına alınmış, bu halkalarda da aynı şekilde al-Nasafî'nin 'Aqâ'id'i, al-Taftâzânî'nin şerhi, Mollâ 'Alî al-Qârî'nin Dav' al-Ma'âlî'si ve Ibn al-Humâm'ın al-Musâyara'sı gibi eserlerin okutulduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın önemi, Ürdün'deki Hanefî-Mâturîdî geleneğinin güncel bir tasvirini sunması, literatürde yeterince işlenmemiş bir boşluğu doldurması ve aynı zamanda bölgedeki dinî kimlik tartışmalarında bu geleneğin rolünü açığa çıkarmasıdır. Yöntem bakımından araştırma nitel tekniklere dayanmaktadır; müfredatlar, tezler, makaleler, hutbeler ve resmî belgeler üzerinde yapılan doküman ve içerik analizi ile elde edilen veriler çözümlenmiş, ayrıca alan gözlemleri ve üniversite hocalarıyla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakatlar yoluyla bulgular desteklenmiştir. Sonuçlar, Hanefî-Mâturîdî geleneğinin günümüz Ürdün'ünde yalnızca akademik çevrelerde değil, resmî kurumlar ve toplumsal yapılarda da güçlü biçimde varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Bu gelenek özellikle klasik eserlerin ve şerhlerin ders halkalarında hâlen okutulması, üniversitelerde Mâturîdîlik üzerine araştırmaların teşvik edilmesi ve kurumsal düzeyde bu mirasın “ılımlı İslâm” söylemiyle ilişkilendirilmesi bakımından dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, Hanefî-Mâturîdîlik çoğu zaman Eş'arîlik ile birlikte anılmakta, mezhepler arasındaki farklılıklar belirgin biçimde ortaya konmamakta ve genellikle “Ehl-i Sünnet kelâmı” şemsiyesi altında birlikte değerlendirilmektedir. Bu durum hem akademik hem de toplumsal algıların anlaşılması açısından önemli bir katkı sunmakta ve gelecekte yapılacak karşılaştırmalı araştırmalara zemin hazırlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mâturîdîlik, Ürdün, Hanafî-Mâturîdî gelenek, Kelâm, İslâmî eğitim

SEMPOZYUM BİLİM KURULU

Prof. Dr. Hüseyin YILMAZ, Selçuk Üniversitesi Rektörü, TÜRKİYE

Prof. Dr. Yusuf ACAR, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı, TÜRKİYE

Prof. Dr. Jamaledin KARİMOV, Halkara İslam Üniversitesi İmam Matüridi Araştırmaları Enstitüsü Müdürü,
ÖZBEKİSTAN

Prof. Dr. Recep TUZCU, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, TÜRKİYE

Prof. Dr. Davranbek MAKSUDOV, Özbekistan Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı, ÖZBEKİSTAN

Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ, Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, TÜRKİYE

Prof. Dr. Abdelaziz BERGHOUT, IIU Malaysia, MALEZYA

Prof. Dr. Abdus Samad Antonio Romero ROMAN, Endülüs Araştırma Fakültesi, İSPANYA

Prof. Dr. Hüseyin AYDIN, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, TÜRKİYE

Prof. Dr. Ashirbek MUMINOV, The L.N.G. Eurasian National Üniversitesi, KAZAKİSTAN

Prof. Dr. Sefa BARDAKÇI, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, TÜRKİYE

Prof. Tarig Elnour Hadi HASSAN, Nileyn Üniversitesi, SUDAN

Prof. Dr. Mithat ESER, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, TÜRKİYE

Doç. Dr. M. Raşit AKPINAR, Selçuk Üniversitesi İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik Araştırma Merkezi Müdürü,
TÜRKİYE

Doç. Dr. Zaylabidin ACİMAMATOV, Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, KIRGIZISTAN

Doç. Dr. Abdin CHANDE, Adelphi Üniversitesi, ABD

Doç. Dr. Abdilaziz KALBERDİEV, Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, KIRGIZISTAN

Doç. Dr. Ali Jusubaliev, Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, KIRGIZISTAN

Dr. Komiljon Shermuxamedov, İmam Maturidi Uluslararası Bilimsel Araştırma Merkezi, ÖZBEKİSTAN

Dr. Öğr. Üyesi Sami BAYRAKÇI, TİMAV Başkanı, TÜRKİYE

Dr. Abdullatif Allaqulov, İmam Maturidi Uluslararası Bilimsel Araştırma Merkezi, ÖZBEKİSTAN

Dr. Ahmad ALI, Abdul Wali Khan Üniversitesi, Mardan, PAKİSTAN

Dr. Inam UI HAQ, Uluslararası Riphah Üniversitesi, PAKİSTAN

Dr. Oybek Sotvoldiyev, İmam Maturidi Uluslararası Bilimsel Araştırma Merkezi, ÖZBEKİSTAN

Dr. Saliha KEBBABÎ, Kostantiniyye 3 Salah Boubnider Üniversitesi, CEZAYİR

Dr. Sıdk SALLAMI, Zeytune Üniversitesi, TUNUS

SEKRETARYA

Arş. Gör. Osman ARABACI (Selçuk Üniversitesi)

Arş. Gör. Muhammet Ali DENİZ (Selçuk Üniversitesi)

SEMPOZYUM PROGRAMI

21 KASIM 2025 CUMA

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Konferans Salonu

Açılış ve Selamlama Konuşmaları

09:30-10:15

Kur'ân-ı Kerîm Tilâveti

Öğr. Gör. Dr. Süleyman KILIÇ

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

PROTOKOL KONUŞMALARI

Prof. Dr. Yusuf ACAR

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

Dr. Komiljon SHERMUXAMEDOV

İmam Matüridi Uluslararası Bilimsel Araştırma Merkezi Müdürü

Prof. Dr. Ali ÖGE

Konya İl Müftüsü

Prof. Dr. Hüseyin YILMAZ

Selçuk Üniversitesi Rektörü

İbrahim AKIN

Konya Valisi

AÇILIŞ KONFERANSI (10:30-11:30)

“TÜRK DÜNYASI İDEALLERİ VE İMKANLAR”

Binali Yıldırım

Türk Devletleri Teşkilatı Aksakallar Heyeti Başkanı

I. OTURUM 14:00-15:30

Oturum Başkanı / Chair: Prof. Dr. Hüseyin AYDIN

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Talip Türcan

Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi

el-Mâtürîdî'nin Şer'îlik Anlayışı

Dr. Öğr. Üyesi Abdulmalik Tuychibaev

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Hanefi Fakihlerinden Ahmed b. Musa Keşşi ve Nevazil İlmine Katkıları

Dr. Komiljon Shermuxamedov

İmam Matüridi Uluslararası Araştırma Merkezi

Yeni Özbekistanda İmam Mâturidi Mirası

Dr. Zeynep Büşra Özdemir

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Farklı Kimliklerin Buluşma Noktası: Mâtürîdîlik

Dr. F. Sümeyye Kılaç

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi /İlahiyat Fakültesi

Farklı Coğrafya Aynı Yorum: Memlûk Dönemi Hanefî Literatüründe Marifetullahın Vücûbu -Menâru'l-Envâr Şerhleri-

İlahiyat
Fakültesi

Konferans Salonu

II. OTURUM 16:00-17:30

Oturum Başkanı / Chair: Prof. Dr. Sefa BARDAKÇI

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Doç. Dr. Süleyman Narol

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Günümüz Tefsir Faaliyetlerine Yön Veren Bir Bakış Açısı: Mâtürîdî'ye Göre Kur'an Yorumlarında Kesin Olmayan Görüş ve Gereksiz Bilgi

Dr. Süleyman Kılıç

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Mâtürîdî'nin Şâz Kıraatlere Yaklaşımı: Te'vîlâtü'l-*Qur'ân* Özelinde

Dr. Oybek Sotvoldiyev

İmam Matüridi Uluslararası Araştırma Merkezi

Sufi Allahyar'ın "Sabot al-Ajizin" Eserinde Maturidi Doktrininin Yansıması

Dr. Öğr. Üyesi Kemel Fettuh

Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Maturidi Düşüncesinde Hadis Yorumlama Metodolojisi ve Çağdaş Sorunların Çözümündeki Rolü

Doç. Dr. Mustafa Yüceer

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Hanefî-Mâtürîdî Düşünce Geleneği Çerçevesinde Ömer Nasûhî Bilmen'in Fıkıh ve Kelâm Eserlerinde Hadis Kullanımı

III. OTURUM 16:00-17:30

Oturum Başkanı / Chair: Prof. Dr. Hüseyin YILMAZ

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İlahiyat
Fakültesi

Toplantı
Odası

Prof. Dr. Bayram Dalkılıç

Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Mâtürîdî'nin, Din Dilinin Anlaşılmasına İlişkin Ebû Hanîfe'nin Görüşlerini Aktarma,
Yorumlama, Değerlendirme Yöntemi ile Günümüze Işık Tutması

Dr. Öğr. Üyesi Kayhan Özaykal

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Mâtürîdî'nin Mu'tezilî Mirasla Hesaplaşması: Kavramsal Filtrasyon ve Günümüz İçin Bir
Yöntem Modeli

Arş. Gör. Burhan Başarslan

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Maturidi Ahlak Ontolojisinde Ahlaki Değer Sorunu

Dr. Öğr. Üyesi Ali Karakoyunluoğlu

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Mevlânâ'da "Ölmeden Önce Ölmek": Türk Düşünce Geleneğinde Ahlâkî Dönüşüme Dair
Bir Yaklaşım

Gulzodakhon Khurmukhamedova

Selçuk Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi

Şeyh Muhammed Sâdık Muhammed Yusuf'un Mâtürîdîliğe Ait Çalışmaları

22 KASIM 2025 CUMARTESİ

IV. OTURUM: 09:00-10:30

Oturum Başkanı / Chair: Prof. Dr. Recep TUZCU

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ONLİN
E-CONFERENCE

Prof. Dr. Ali Duman

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Dünyada ve Türk Dünyasında Bugünün ve Geleceğin Şekillenmesinde Hanefî Yöntemin Önemi

Doç. Dr. Otabek Muhammadiyev

İmam Buhari Uluslararası Araştırma Merkezi

Çakardize Mezarlığı Tarihi

Doç. Dr. Mehrojiddin Amonov

İmam Buhari Uluslararası Araştırma Merkezi

Mâtürîdîlik Doktrini Öncüsü Sufî Allahyar

Doç. Dr. Osman Nedim Yektar

Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Hanefî Hadis Algısı ve Vahdet

Doç. Dr. Mehmet Nuri Güler

Kıbrıs Yakın Doğu Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi

Hanefî-Mâtürîdî Düşüncenin Siyaset Anlayışı

V. OTURUM: 10:30-12:00

Oturum Başkanı / Chair: Doç. Dr. Ömer Ali YILDIRIM

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Hacer Ergin Özkan

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Sosyal Epistemoloji Perspektifinden Tanıklık ve Haber: Mâtürîdî-İbn Sînâ Mukayesesi

Mahmut Ramazan Böber (Doktora Öğrencisi)

The World Islamic Sciences and Education University / ÜRDÜN

Gettier Problemi ve İmam Mâtürîdî'nin Bilgi Tanımı: Karşılaştırmalı Bir Epistemoloji İncelemesi

Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Günal

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Ebû Mansûr El-Mâtürîdî'nin Antropolojisinin Yanlış Okunuşu Üzerine Bir Tespit

Dr. Öğr. Üyesi Samet Şenel

Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Bilgiyi Cehaletle Tartmak: Mâtürîdî'nin Kitâbü't-Tevhîd'ine Cehalet Kavramı Üzerinden Bir İnceleme

Ahmet Yanar (Doktora Öğrencisi)

Dokuz Eylül Üniversitesi

Teoloji ile Din Eğitimi Arasındaki Etkileşim: Mâtürîdî Düşüncesinden Bir Yorum

VI. OTURUM: 12:00-13:30

Oturum Başkanı / Chair: Prof. Dr. İbrahim İŞİTAN

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Doç. Dr. Veysel Gengil

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Çağdaş Sorunlara Gelenekten Yanıtlar: Mâtürîdî'nin Te'vîlâtü'l-Kur'ân'da Yaratılışla İlgili Temel Sorulara Cevapları

Dr. Öğr. Üyesi Esat Sabırlı

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Çağdaş Dönem Selefi Düşünce de İmam Mâtürîdî Algısı ('Adâu'l-Mâturîdiyye li'l-'Akîdeti's-Selefiyye Adlı Eserde İmam Mâtürîdî'nin Kur'ân'ın Mahiyetiyle İlgili Görüşlerine Yöneltilen Eleştiriler Özelinde)

Prof. Dr. Ahmet Yıldırım

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İmam Mâtürîdî'nin Bazı Tasavvufî Kavramlara Bakışı

Enes Rıdvan Yılmaz (Doktora Öğrencisi)

The World Islamic Sciences & Education University (WISE)

Günümüz Ürdün'ünde Hanefî-Mâturîdîlik: Kurumsal Akademik ve Toplumsal Yansımalar

KAPANIŞ ve DEĞERLENDİRME (13:30)

CLOSING AND EVALUATION

VII. ULUSLARARASI MÂTÜRÎDÎLİK SEMPOZYUMU

21. YÜZYIL TÜRK DÜNYASI İDEALLERİNİN İNŞASINDA HANEFÎ-MÂTÜRÎDÎ PARADİGMA

VII. INTERNATIONAL MATURIDISM SYMPOSIUM
THE HANAFI-MATURIDI PARADIGM IN THE CONSTRUCTION
OF 21st- CENTURY TURKISH WORLD IDEALS

الندوة الماتريدية الدولية السابعة
النموذج الحنفي – الماتريدي في بناء المثل العليا للعالم التركي
في القرن الحادي والعشرين

21-22
Kasım 2025
Konya/Türkiye

21-22
November 2025
Konya/Türkiye

۲۲-۲۱
نوفمبر 2025
قونيا/تركيا

Detaylı bilgi için / For detailed information / المعلومات المفصلة

maturidisempozyumu.selcuk.edu.tr

